หม่อมเจ้าการวิก จักรพันธุ์ กับศิลปะสมัยใหม่ในประเทศไทย

His Serene Highness Prince Karawik Chakrabandhu and Modern Art in Thailand

สิทธิธรรม โรหิตะสุข*

Sitthidham Rohitasuk

บทคัดย่อ

บทความนี้ศึกษาถึงบทบาทของหม่อมเจ้าการวิก จักรพันธุ์ ที่ทรงมีต่อวงการศิลปะสมัยใหม่ในประเทศไทย โดยศึกษาถึงประวัติการศึกษาด้านศิลปะ การสร้างสรรค์งานศิลปะ ตลอดจนบทบาทด้านอื่นที่ทรงมีต่อวงการศิลปะ จากการศึกษาพบว่า ทรงมีบทบาทในด้านการสร้างสรรค์และการเป็นองค์อุปถัมภ์วงการศิลปะของไทยช่วงทศวรรษ ๒๔๙๐ ถึงทศวรรษ ๒๕๓๐ อย่างชัดเจน ในบทบาทด้านการสร้างสรรค์ ทรงทุ่มเทเวลาศึกษาและสร้างสรรค์งานจิตรกรรมอย่างจริงจังและต่อเนื่อง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ทรงเป็นจิตรกรสีน้ำที่มีผลงานเป็นที่ประจักษ์ ได้รับรางวัลจากการแสดงศิลปกรรมแห่งชาติ และเป็นที่ยอมรับในวงการศิลปะ จิตรกรรมสีน้ำส่วนใหญ่ถ่ายทอดภาพทิวทัศน์ ภาพทิวทัศน์ของเมือง ภาพทิวทัศน์ทะเล ภาพบรรยากาศงานวัด งานรื่นเริง และภาพบุคคล

* ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร., ประจำหลักสูตรการจัดการภูมิวัฒนธรรม วิทยาลัยโพธิวิชชาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

ในรูปแบบทั้งเหมือนจริงและตามแบบลัทธิศิลปะประทับใจ ในบทบาทด้านการเป็นองค์อุปถัมภ์ ทรงได้รับเชิญให้เป็นประธานและคณะกรรมการตัดสินผลงานศิลปะในการประกวดศิลปกรรมของรัฐและเอกชนหลายเวที ทั้งยังทรงเป็นผู้บริหารองค์กรทางศิลปะ ประกอบด้วย ศิลปสมาคมระหว่างชาติแห่งประเทศไทย มูลนิธิหอศิลป พีระศรี และสมาคมถ่ายภาพแห่งประเทศไทย บทบาทของท่านในองค์กรเหล่านี้เป็นการอุปถัมภ์วงการศิลปะสมัยใหม่ของไทยให้มีความก้าวหน้าขึ้น จนอาจกล่าวได้ว่า หม่อมเจ้าการวิก จักรพันธุ์ คือชนชั้นนำที่มีบทบาททั้งการสร้างสรรค์และการเป็นผู้อุปถัมภ์คนสำคัญอีกคนหนึ่งซึ่งผูกพันอยู่กับวงการศิลปะสมัยใหม่ของประเทศไทยอย่างแนบแน่น

คำสำคัญ : จิตรกรรมสีน้ำ ผู้อุปถัมภ์งานศิลปะ ศิลปะสมัยใหม่ในประเทศไทย

Abstract

This article studied the role of His Serene Highness Prince Karawik Chakrabandhu in the field of modern art in Thailand focusing on art education, artwork creation, as well as other roles in the art society. It was found that H.S.H Karawik played a major role in the creative arts, being a patron of Thai art from 1947 to 1987. He devoted his time to study and create paintings seriously and continuously. In particular, he was an excellent watercolor painter and his artworks won many awards in National art exhibitions, and were recognized by the art society. Most of his watercolor paintings were landscapes, cityscapes, seascapes, temple fairs, festivals, and drawing, both portraits and impressionism. As a patron of the arts, he was invited to be a chairperson and a judge of various art competitions of the government and private sectors. He was also an executive of several art organizations

such as the International Association of Art, Bhirasri Institute of Modern Art Foundation and the Photographic Association of Thailand. His roles in these organizations encouraged and supported the progress of the modern art society. It could be said that H.S.H. Karawik Chakrabandhu was one of the elites who had a key role in creative art and a patron who affiliated with the Thai modern art society.

Keywords : Water Color Painting, Art Patron, Modern Art in Thailand

บทนำ

ชนชั้นนำไทยจำนวนหนึ่งให้ความสนใจกับศิลปะเชิงทัศนศิลป์ ทั้งมีรสนิยมในการเสพชมและบ้างถึงกับลงมือสร้างสรรค์งานศิลปะเชิงนี้ด้วยตนเอง ในช่วงหลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. ๒๔๗๕ ชนชั้นนำไทยที่มีโอกาสศึกษาเล่าเรียนในด้านศิลปะ – สถาปัตยกรรม ยังได้นำความรู้ ประสบการณ์ และแนวคิดศิลปะสมัยใหม่จากต่างประเทศมานำเสนอต่อวงการศึกษาในไทย ดังกรณีของ หม่อมเจ้าอิทธิเทพสรรค์ กฤดากร (พ.ศ. ๒๔๓๒–๒๔๗๗) หรือหม่อมเจ้าโวฒยากร วรวรรณ (พ.ศ. ๒๔๔๓–๒๕๒๔)[๑] ที่ตั้งใจให้การศึกษาศิลปะในประเทศไทยขณะนั้นเกิดความเปลี่ยนแปลง โดยเฉพาะการให้ความสำคัญกับการศึกษาด้านทักษะฝีมือไปพร้อมกับการศึกษาด้านสุนทรียศาสตร์ทางศิลปะ หรือกรณีของ หม่อมเจ้าหญิงพิไลยเลขา ดิศกุล (พ.ศ. ๒๔๔๐–๒๕๒๘) ชนชั้นนำ

---

[๑] ดูการศึกษาถึงบทบาทของสถาปนิกชั้นหม่อมเจ้าที่มีต่อศิลปะสมัยใหม่ในประเทศไทยช่วงหลังเปลี่ยนแปลงการปกครองเพิ่มเติมได้ใน สิทธิธรรม โรหิตะสุข, "สถาปนิกเลือดน้ำเงินกับศิลปะสมัยใหม่ในประเทศไทย : แนวคิดและบทบาทของสถาปนิกชั้นหม่อมเจ้า" ใน **เปิดโลกสุนทรีย์ในวิถีมนุษยศาสตร์** เอกสารประกอบการประชุมวิชาการระดับชาติ เวทีวิจัยมนุษยศาสตร์ไทยครั้งที่ ๑๑. (กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, ๒๕๖๐), หน้า ๒๒–๓๗.

สตรีที่ทรงทุ่มเทชีวิตให้กับการศึกษาและการสร้างสรรค์งานศิลปะมาตั้งแต่ช่วงก่อนเปลี่ยนแปลงการปกครอง ตลอดจนเป็นองค์อุปถัมภ์สำคัญแก่วงการศิลปะสมัยใหม่ในประเทศไทยในช่วงเวลาหนึ่งอีกด้วย[๒] หรือกรณี หม่อมเจ้าหญิงมารศรีสุขุมพันธุ์ บริพัตร (พ.ศ. ๒๔๗๔–๒๕๕๖) ซึ่งทรงศึกษาด้านประวัติศาสตร์ศิลปะ เป็นอาจารย์สอน และทรงพัฒนาจนก้าวเป็นจิตรกรอาชีพที่มีแนวทางการสร้างสรรค์และลักษณะการแสดงออกเชิงรูปแบบเฉพาะตัวที่โดดเด่น จนอาจกล่าวได้ว่า มีชนชั้นนำทั้งที่ประกอบอาชีพทางราชการเกี่ยวข้องกับงานศิลปะโดยตรง ดังเช่น อาชีพสถาปนิก และชนชั้นนำที่สนใจทำงานศิลปะในแบบ "ใจรัก สมัครเล่น" แต่ก็ทุ่มเทให้กับการศึกษา การสร้างสรรค์ และอุปถัมภ์สนับสนุนวงการศิลปะสมัยใหม่ในประเทศไทยอย่างจริงจัง ไม่ต่างจากผู้ที่ประกอบอาชีพโดยตรง ชนชั้นนำในลักษณะที่กล่าวมานี้ มิอาจปฏิเสธได้ว่า รวมถึง "หม่อมเจ้าการวิก จักรพันธุ์" อยู่ด้วย

หม่อมเจ้าการวิก จักรพันธุ์ (๒๔๖๐–๒๕๔๕) ทรงมีบทบาทเป็นทั้งนักสร้างสรรค์และองค์อุปถัมภ์สำคัญแก่วงการศิลปะสมัยใหม่ในประเทศไทย โดยเฉพาะที่โดดเด่นคือการเป็นศิลปินสีน้ำฝีมือดีที่สร้างผลงานออกมาจำนวนมาก และมีบทบาทนำในการเป็นประธานหรือคณะกรรมการตัดสินงานประกวดศิลปกรรมของรัฐและเอกชนหลายเวที อย่างไรก็ตาม งานศึกษาด้านประวัติศาสตร์ศิลปะสมัยใหม่ในประเทศไทยทั้งในการศึกษาแบบภาพรวมหรือที่เน้นศึกษาลักษณะประเด็นเฉพาะที่ผ่านมามักเน้นไปที่บทบาทด้านการสร้างสรรค์งานจิตรกรรมสีน้ำของหม่อมเจ้าการวิก จักรพันธุ์ เป็นหลัก แต่มิค่อยเน้นอธิบายถึงบทบาทด้านการสร้างสรรค์ที่เชื่อมโยงมาสู่การอุปถัมภ์แก่วงการศิลปะจนเป็นที่ยอมรับอย่างกว้างขวาง

ในบทความนี้ ผู้เขียนจะศึกษาถึงประวัติการเริ่มเข้าสู่การศึกษาศิลปะ การสร้างสรรค์งานศิลปะ ตลอดจนบทบาทของหม่อมเจ้าการวิก จักรพันธุ์ กับศิลปะสมัยใหม่ในประเทศไทยว่าทรงมีบทบาทในด้านใดบ้าง ในที่นี้ผู้เขียนเสนอว่า หม่อมเจ้าการวิก จักรพันธุ์ นอกจากจะเป็นชนชั้นนำที่ให้ความสนใจต่อการสร้างสรรค์งานศิลปะ เป็นจิตรกรสีน้ำสมัครเล่นที่เอาจริงเอาจังมากผู้หนึ่งแล้ว การทุ่มเทด้านศิลปะจนเป็นที่ปรากฏ

---

[๒] ดูการศึกษาบทบาทและการสร้างสรรค์ศิลปะของหม่อมเจ้าหญิงพิไลยเลขา ดิศกุล ใน สิทธิธรรม โรหิตะสุข, "หม่อมเจ้าหญิงพิไลยเลขา ดิศกุล กับศิลปะสมัยใหม่ในประเทศไทย, **"วารสารอักษรศาสตร์** ปีที่ ๔๕ ฉบับที่ ๑ (มกราคม–มิถุนายน. ๒๕๕๙) : ๒๔๕–๒๘๘.

ชัดอย่างต่อเนื่องนี้ ยังนำไปสู่การที่ทรงได้รับการยอมรับจากสถาบันและคนในวงการศิลปะในฐานะของผู้อุปถัมภ์และผู้ทำหน้าที่พิจารณาคัดเลือก ตัดสินผลงานในการประกวดศิลปกรรมที่สำคัญทั้งของรัฐและเอกชน ทั้งยังเป็นประธานกรรมการสมาคมด้านวิชาชีพทางศิลปะ ซึ่งบทบาททั้งหมดนี้ สะท้อนถึงความสำคัญของหม่อมเจ้าการวิก จักรพันธุ์ ที่มีต่อวงการศิลปะสมัยใหม่ในประเทศไทย ทั้งยังสะท้อนถึงความสัมพันธ์และการมีส่วนร่วมของชนชั้นนำไทยในช่วงหนึ่งที่มีต่อการสร้างสรรค์และการอุปถัมภ์วงการศิลปะอย่างชัดเจนอีกด้วย

หม่อมเจ้าการวิก จักรพันธุ์ในเยาว์วัย

หม่อมเจ้าการวิก จักรพันธุ์ ประสูติเมื่อวันจันทร์ที่ ๙ เมษายน พ.ศ. ๒๔๖๐ เป็นโอรสลำดับรองสุดท้ายของ พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าเสรษฐวงศ์วราวัตร กรมหมื่นอนุพงศ์จักรพรรดิ[๓] กับมารดาคือ หม่อมโป๊[๔] เสด็จพ่อของหม่อมเจ้าการวิกทรงมีพระโอรสและพระธิดาทั้งหมด ๒๓ องค์ หากแต่ที่เป็นเจ้าพี่เจ้าน้องร่วมมารดาเดียวกันกับหม่อมเจ้าการวิกนั้น ประกอบด้วย "หม่อมเจ้าวราธิวัตร หม่อมเจ้าหญิงอภิลาศ (นันทมานพ) หม่อมเจ้าการวิก และหม่อมเจ้าประดิษฐาน" (นรุตม์. ๒๕๓๙ : ๒๓) นาม "การวิก" นั้น เสด็จพ่อทรงประทานให้อันมีความหมายถึงนกชนิดหนึ่งและทรงมีชื่อลำลองที่เรียกขานกันในตำหนักว่า "หวาน" ในช่วงทรงพระเยาว์ หม่อมเจ้าการวิกใช้ชีวิตอยู่ที่บางปะอิน อยุธยา เพราะก่อนหน้านั้น เสด็จพ่อของท่านรับราชการเป็นผู้กำกับดูแลความเรียบร้อยในเขตพระราชวังบางปะอินทั้งหมด หม่อมเจ้าการวิกกล่าวว่า "จึงทรงปลูกเรือนไทยเป็น

---

[๓] ทรงเป็นพระโอรสองค์ใหญ่ในสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าจาตุรนต์รัศมี กรมพระจักรพรรดิพงศ์ (ต้นราชสกุล 'จักรพันธุ์') ซึ่งเป็นพระราชโอรสในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔ และ สมเด็จพระเทพศิรินทราบรมราชินี, ดูรายละเอียดเพิ่มเติมได้ใน, นรุตม์, **ใต้ร่มฉัตร หม่อมเจ้าการวิก จักรพันธุ์** (กรุงเทพฯ : แพรวสำนักพิมพ์, ๒๕๓๙), หน้า ๒๒–๒๓.

[๔] หม่อมเจ้าการวิกทรงมิได้ทราบรายละเอียดข้างสกุลของมารดามากนัก ดังที่ทรงกล่าวไว้ว่า "แม่ของผม คือ หม่อมโป๊ อยู่ในสกุลใดไม่ปรากฏชัด ผมไม่เคยถาม เพราะสมัยนั้นการที่เด็กไปไต่ถามเรื่องของผู้ใหญ่นั้นไม่สมควร ผมรู้เพียงว่าก๋งมาจากเมืองจีนและตายไปตั้งแต่ก่อนผมเกิด ส่วนยายชื่อหงษ์ เป็นคนไทยแท้ อาศัยอยู่ในห้องหนึ่งของตำหนักด้วย แม่มีน้องชายชื่อเง็ก และน้องสาวชื่องวย พื้นเพของแม่ก็อยู่แถวบางปะอิน อยุธยานี่เอง", อ้างจาก, เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๔.

ตำหนักริมน้ำไว้ประทับในบริเวณที่ไม่ไกลมากนักและทรงได้พบกับแม่ที่นั่น ส่วนหม่อมป้าคนอื่น ๆ (หม่อมห้ามในเสด็จพ่อ) และเจ้าพี่เจ้าน้ององค์อื่นก็ประทับในวังที่กรุงเทพฯ ซึ่งวันเวลาส่วนใหญ่เสด็จพ่อมักประทับที่บางปะอินเสียมาก ครั้นจะเสด็จเข้ากรุงเทพฯ ก็จะทรงเรือยนต์มาตามแม่น้ำลำคลอง และจอดเรือไว้ในอู่หน้าตำหนักในคลองมหานาค ซึ่งผมก็เคยตามเสด็จมาค้างคืนที่วังบ้างในบางครั้ง" (อ้างแล้ว. ๒๕๓๙ : ๒๖)

***ภาพประกอบ ๑** : หม่อมเจ้าการวิก จักรพันธุ์*
(ที่มาของภาพ : หนังสืออนุสรณ์ หม่อมเจ้าการวิก จักรพันธุ์, ๒๕๔๕)

หม่อมเจ้าการวิกในวัยเด็กอยู่ในการดูแลของคุณยายที่บางปะอิน ทรงเรียนหนังสือที่โรงเรียนวัดนิเวศธรรมประวัติ กระทั่งในช่วง พ.ศ. ๒๔๖๙ ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๗ ทรงได้รับพระมหากรุณาธิคุณจากพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินี ในการรับอุปการะหลังจากที่ทั้งสองพระองค์ทรงทอดพระเนตรเห็นหม่อมเจ้าการวิกซึ่งเฝ้าฯ รับเสด็จพร้อมกับเสด็จพ่อ ในหลวงรัชกาลที่ ๗ ทรงรับสั่งกับเสด็จพ่อของหม่อมเจ้าการวิกว่า "เด็กคนนี้น่าเอ็นดูดี เอามาให้ฉันเลี้ยงเถอะ" (อ้างแล้ว. ๒๕๓๙ : ๓๓) นำมาสู่ความเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญที่พาให้หม่อมเจ้าการวิกเข้ามาอยู่ในพระราชวังสวนดุสิต และเพื่อให้ได้รับการศึกษาเบื้องต้น รวมถึงอบรมเรื่องกิริยามารยาท รัชกาลที่ ๗ จึงทรงพระกรุณา

โปรดเกล้าฯ ให้หม่อมเจ้าการวิกเข้าศึกษาที่โรงเรียนสตรีจุลนาค ของ เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี (สนั่น เทพหัสดิน ณ อยุธยา) เป็นเวลา ๓ เดือน จึงเข้าไปศึกษาต่อยังโรงเรียนราชกุมาร ภายในพระราชวังสวนดุสิต ซึ่งเปิดขึ้นภายในพระที่นั่งอภิเศกดุสิต ใช้เป็นที่ศึกษาเล่าเรียนของเด็ก ๆ ภายในวัง โดยมีครูจากโรงเรียนดี ๆ และอาจารย์มหาวิทยาลัยเข้ามาสอน นอกจากความรู้และวิทยาการต่าง ๆ แล้ว รัชกาลที่ ๗ ยังทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้หลวงประดิษฐ์ไพเราะและหลวงไพเราะเสียงซอเข้ามาสอนดนตรีไทยด้วย หม่อมเจ้าการวิกได้แสดงความสามารถด้านนี้ได้เป็นอย่างดี ดังที่ทรงกล่าวว่า

> *การเล่นดนตรีไทยของผมนั้น เสด็จพ่อทรงทำพิธีครอบครูให้ตั้งแต่ตอนที่อยู่บางปะอิน และทรงสอนตีขิมให้เป็นเบื้องต้น เมื่อมาเรียนในวังจึงไปได้เร็ว และพระเจ้าอยู่หัวทรงวางพระราชหฤทัยในฝีมือ จึงโปรดเกล้าฯ ให้ผมร่วมวงกับพระญาติชั้นผู้ใหญ่และครูดนตรีหลายท่าน เมื่อคราวมีงานเฉลิมฉลองขึ้นศาลาเริงในพระราชวังไกลกังวล หัวหิน เมื่อราว พ.ศ. ๒๔๗๑ ซึ่งเป็นความภาคภูมิใจของผมจนบัดนี้* (อ้างแล้ว. ๒๕๓๙ : ๓๘)

นอกจากศึกษาแล้ว เด็ก ๆ ในวัง รวมถึงหม่อมเจ้าการวิกยังทำหน้าที่เป็นมหาดเล็กคอยตามเสด็จและทำหน้าที่ต่าง ๆ ตามที่ได้รับมอบหมาย ด้วยความที่หม่อมเจ้าการวิกชอบสนุกสนาน ชอบแสดงออกและพูดจาให้คนอื่นหัวร่อสนุก จึงกลายเป็นเสมือน "หัวโจก" จนครั้งหนึ่งถึงกับถูกในหลวงรัชกาลที่ ๗ ลงโทษด้วยการส่งไปอยู่โรงเรียนประจำกินนอนคือ โรงเรียนวชิราวุธวิทยาลัย ประมาณ ๑ ปี ได้ผลการเรียนดีจึงทรงโปรดเกล้าฯ ให้กลับมาศึกษายังโรงเรียนราชกุมารดังเดิม ที่น่าสนใจคือ นอกจากความสามารถด้านดนตรีไทยแล้ว เมื่อครั้งรัชกาลที่ ๗ ทรงเสด็จทอดพระเนตรสุริยุปราคาที่จังหวัดปัตตานี เสด็จประพาสเยี่ยมประชาชนทางปักษ์ใต้ และเสด็จประพาสเกาะสมุยและเกาะพงันในช่วง พ.ศ. ๒๔๗๐ นั้น นอกจากจะทรงพระราชกรณียกิจต่าง ๆ แล้ว ยังมีพระราชดำริที่จะถ่ายทำภาพยนตร์เรื่อง "แหวนวิเศษ" ซึ่งหม่อมเจ้าการวิกมีโอกาสร่วมแสดงในภาพยนตร์เรื่องนี้ด้วย[๕] ในที่นี้จึงอาจกล่าวได้ว่า ทรงถูกปลูกฝังเรื่องศิลปะมาตั้งแต่ครั้งยังทรง

---

[๕] ดูรายละเอียดเพิ่มเติมได้ใน, เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๕–๔๙.

พระเยาว์ เพราะนอกจากดนตรีและภาพยนตร์แล้ว พบว่ายังทรงวาดภาพการ์ตูนล้อและภาพฝีพระหัตถ์ไว้จำนวนหนึ่งด้วย ทั้งภาพวาดแบบลายเส้นหมึกที่เล่าเรื่องล้อเกร็ดชีวิตต่าง ๆ ที่ทรงพบเห็นในวังหรือในโรงเรียน และภาพวาดที่ใช้สีสันสดใสระบายเมื่อครั้งตามเสด็จในหลวงรัชกาลที่ ๗ ที่ทรงไปประทับยังต่างประเทศหลังจากทรงสละราชสมบัติแล้ว

ใน พ.ศ. ๒๔๗๒ หม่อมเจ้าการวิก จักรพันธุ์ ทรงได้รับพระมหากรุณาธิคุณโปรดเกล้าฯ ให้ไปศึกษาต่อต่างประเทศ หม่อมเจ้าการวิกทรงเล่าถึงเรื่องนี้ว่า

> *...ท่านทูตทหารชาวฝรั่งเศสท่านหนึ่งชื่อพันเอกโรแบรต์ เดอ ลาโปมาแรต์ (Colonel Robert de Lapomarede) ได้เข้าเฝ้าฯ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวในพระราชพิธีสวนสนามเมื่อราว พ.ศ. ๒๔๗๒ และได้กราบบังคมทูลว่า ขณะนี้ไม่มีนักเรียนไทยไปเป็นนักเรียนนายร้อยฝรั่งเศสเหมือนแต่ก่อนเลย พระองค์ท่านรับสั่งว่า แล้วจะหาให้ไปสักคนหนึ่ง เดิมทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ จะให้เป็นอีกคนหนึ่ง แต่ติดตรงที่ว่าคนนั้นมีอายุมากไป ทรงเกรงว่าไปแล้วจะทำให้ต้องเรียนช้ากว่าอายุ จึงโปรดเกล้าฯ เปลี่ยนมาเป็นผมแทน ซึ่งในความคิดของผมตอนนั้นอยากจะไปอังกฤษมากกว่า โดยเฉพาะอยากไปเรียนที่สก็อตแลนด์ เพราะชอบเครื่องแบบของทหารชาวสก็อตที่นุ่งกระโปรงแต่รบเก่ง เมื่อไม่ได้ไปผมก็ไม่เสียใจ ไปฝรั่งเศสก็ถือว่าเป็นโอกาสพิเศษที่สุดแล้ว หลังจากนั้นก็โปรดเกล้าฯ ให้พระยาบรมบาทย์บำรุงมาสอนภาษาฝรั่งเศสที่โรงเรียนราชกุมาร ไม่นานผมก็ต้องเตรียมตัวเดินทางอย่างเร็ว...* (อ้างแล้ว. ๒๕๓๙ : ๕๑–๕๒)

หม่อมเจ้าการวิกทรงเดินทางออกจากเมืองไทยเมื่อวันที่ ๘ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๗๒ และถึงประเทศฝรั่งเศสในวันที่ ๖ ธันวาคม ของปีเดียวกัน ทรงอาศัยอยู่กับครอบครัวเดอลาโฟรี (De Lafaurie) ซึ่งจัดให้ทรงศึกษาในระดับชั้นมัธยมที่โรงเรียนของรัฐบาลชื่อ Lycee Perier

หลังเปลี่ยนแปลงการปกครองในวันที่ ๒๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๕ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงตัดสินพระราชหฤทัยเสด็จฯ ไปยังประเทศอังกฤษ ทั้งนี้เพื่อรับการถวายการรักษาพระเนตรด้านขวาที่ประชวรด้วยต้อกระจก หลังจากที่ก่อนหน้านี้ใน พ.ศ. ๒๔๗๓ ได้เคยเสด็จฯ ไปผ่าตัดพระเนตรด้านซ้ายมาแล้วที่สหรัฐอเมริกา

รัชกาลที่ ๗ ทรงตัดสินพระราชหฤทัยสละราชสมบัติเมื่อวันที่ ๒ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๗๗ หลังจากทรงสละราชสมบัติแล้วนั้น ข้าราชบริพารส่วนหนึ่งที่เคยตามเสด็จก็ได้รับคำสั่งจากรัฐบาลให้กลับเมืองไทย และกระทรวงวังได้ถูกเปลี่ยนมาเป็นสำนักพระราชวัง ในช่วงนี้เองรัชกาลที่ ๗ ทรงย้ายจากพระตำหนักโนล (Knowle) ตำบลแครนลีย์ (Cranleigh) ซึ่งอยู่ห่างจากกรุงลอนดอนประมาณ ๓๕ ไมล์มายังตำบลเวอร์จิเนีย วอเตอร์ (Verginia Water) ห่างจากตำบลเดิมมาทางใต้อีก เพื่อประทับยังพระตำหนักใหม่พร้อมสมเด็จพระบรมราชินีและข้าราชบริพารที่เหลืออยู่ไม่มาก พระตำหนักใหม่นี้ชื่อ "Glen Pammant" ซึ่ง "ในภาษาอังกฤษไม่มีความหมายอะไร ทว่าความหมายที่ลึกซึ้งอยู่ที่การกลับตัวอักษรจำนวนนั้นเสียใหม่เป็น 'Tam Pleng Man' อ่านเป็นภาษาไทยว่า 'ตามเพลงมัน' อันหมายถึงว่า แล้วแต่อะไรจะเกิดขึ้น..." (อ้างแล้ว. ๒๕๓๙ : ๗๖) อย่างไรก็ตาม ช่วงเวลานั้นมีผู้อยู่สนองเบื้องพระยุคลบาทไม่มากนัก หม่อมเจ้าการวิกเล่าว่า "หลังจากที่ผมตามเสด็จแล้วก็กราบบังคมทูลลากลับมาเรียนต่ออีก ๑ ภาคเรียน และสอบได้ระดับบักกาโลเรอาท์ ๑ (Baccalaureat 1) ตามหลักสูตรการเรียนของฝรั่งเศส เทียบง่าย ๆ ก็เหมือนระดับมัธยมปลายของไทย เตรียมตัวจะสอบเข้าโรงเรียนนายร้อยก็เดินทางไปเข้าเฝ้าฯ พระเจ้าอยู่หัว...เมื่อพระองค์ท่านรับสั่งว่าไม่ต้องไปเข้าโรงเรียนนายร้อยหรอก เรียนสิ่งที่จะประกอบอาชีพอื่นดีกว่า ผมเลยเปลี่ยนความตั้งใจมาสอบเข้าเรียนในระดับบักกาโลเรอาท์ ๒ ซึ่งหลักสูตรเป็นแบบโรงเรียนโปลีเทคนิค...น่าเสียดายที่ผมสอบเข้าไม่ได้" (อ้างแล้ว. ๒๕๓๙ : ๗๘) เหตุที่หม่อมเจ้าการวิกสอบเข้าไม่ได้นั้น อาจเป็นเพราะโรงเรียนสอบเข้ายาก เนื่องจากมีการใช้วิชาการคำนวณเบื้องต้นและขั้นสูง ถึงกระนั้นเมื่อสอบเข้าไม่ได้ พระเจ้าอยู่หัวจึงรับสั่งให้หม่อมเจ้าการวิกมาเป็นมหาดเล็กคอยถวายการรับใช้ตั้งแต่นั้น แต่ภายหลัง "หม่อมเจ้าศุภสวัสดิ์ฯ ทรงแนะนำให้ไปเรียนหลักสูตร Chartered Institute of Secretaries of Joint Stock Companies ทางไปรษณีย์ โดยใช้เวลาว่างในการอ่านหนังสือและไปสอบ วิชาที่เรียนเกี่ยวกับการทำบัญชี การจัดเอกสาร การสื่อสารธุรกิจ ฯลฯ ซึ่งเป็นประโยชน์แก่ผมมากในการทำงานถวายการรับใช้พระองค์ท่าน หลักสูตรนี้แบ่งเป็นสามระดับ แต่ผมสอบได้เพียงระดับสองเท่านั้น" (อ้างแล้ว. ๒๕๓๙ : ๗๙) นอกจากนี้ พระเจ้าอยู่หัวยังทรงส่งหม่อมเจ้าการวิกไปเรียนหลักสูตร Owner Drivers' Course ของบริษัท โรลสรอยซ์ เน้นการฝึกขี่รถยนต์ ประกอบชิ้นส่วนต่าง ๆ ของรถยนต์ ซ่อมรถยนต์ ความรู้จากการเรียนนี้มีประโยชน์ยิ่งกับหม่อมเจ้าการวิก

ทั้งขณะที่ถวายการรับใช้พระเจ้าอยู่หัวและพระบรมราชินี ตลอดจนได้ใช้ในช่วงสงครามโลกครั้งที่ ๒ อีกด้วย หม่อมเจ้าการวิกเลยถวายการรับใช้ทั้งการขับรถพระที่นั่ง เป็นมหาดเล็กที่คอยรับใช้และติดต่องานต่าง ๆ รวมถึงเป็นราชเลขานุการอีกด้วย ในช่วง พ.ศ. ๒๔๘๐ ทรงย้ายพระตำหนักจาก Glen Pammant มาสู่พระตำหนักเวนคอร์ต (Vane Court) ตำบลบิดเดนเดน (Bidenden) ในมณฑลเคนท์ (Kent) ห่างจากกรุงลอนดอนประมาณ ๒๐๐ ไมล์

ในช่วงสงครามโลกครั้งที่ ๒ ระยะแรก พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเสด็จต่างประเทศเพื่อประทับรักษาพระองค์บ่อยครั้ง นอกจากนี้ยังลดค่าใช้จ่ายและพยายามหาพื้นที่ที่ปลอดภัยที่สุดในช่วงสงครามด้วยการย้ายพระตำหนักจากพระตำหนักเวนคอร์ตมายังบ้านเช่าขนาดย่อมชื่อ **"คอมพ์ตันเฮ้าส์"** (Compton House) แต่เมื่อสงครามโลกครั้งที่ ๒ ทวีความรุนแรงมากขึ้น **"จึงตัดสินพระราชหฤทัยเช่าโรงแรมประทับให้อยู่ลึกเข้าไปอีกในเขตนอร์ธเวลส์** (North Wales) **ชื่อโรงแรมเลคเวอร์นี** (Lake Vyrwny Hotel)**"** (อ้างแล้ว. ๒๕๓๙ : ๑๐๒–๑๐๓) แต่ด้วยทรงมีพระอาการประชวรจากพระโรคพระหทัยมากขึ้นจึงทรงย้ายกลับมาประทับที่พระตำหนักคอมพ์ตันเฮ้าส์ เพื่อให้สะดวกต่อการพบแพทย์ อย่างไรก็ตาม ในวันที่ ๓๐ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๘๔ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวได้เสด็จสวรรคตที่พระตำหนักนี้เอง เหตุการณ์ในวันนั้นยังความโศกเศร้าพระทัยมาให้แก่หม่อมเจ้าการวิกอย่างที่สุด หลังการเสด็จสวรรคตของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว หม่อมเจ้าการวิกยังทรงทำหน้าที่เป็นมหาดเล็กรับใช้สมเด็จพระบรมราชินีต่อไป แต่ด้วยสถานการณ์สงครามโลกครั้งที่ ๒ ที่เข้มข้นขึ้น และจากสถานการณ์ที่ทั้งในประเทศไทย สหรัฐอเมริกา และอังกฤษมีคนไทยจำนวนหนึ่งตัดสินใจไม่ยอมรับต่อการที่รัฐบาลไทยร่วมประกาศสงครามกับฝ่ายสัมพันธมิตร นอกจากนี้ยังรวมกลุ่มเป็นองค์การใต้ดินเพื่อต่อต้านญี่ปุ่น ซึ่งต่อมาถูกเรียกขานกันในนาม **"ขบวนการเสรีไทย"** (Free Thai Movement) ที่มีทั้งในสายประเทศไทย สายสหรัฐอเมริกา และสายอังกฤษ เหตุการณ์นี้หม่อมเจ้าการวิกอาจไม่ทรงคาดหมายล่วงหน้าว่า มันจะนำมาซึ่งความเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ในชีวิตของตนอีกครั้งหนึ่ง ชีวิตที่มีทั้งภารกิจเพื่อชาติ เพื่อส่วนรวม และบทบันทึกภารกิจเหล่านี้จำนวนหนึ่งผ่านงานศิลปะขององค์ท่านด้วย

บันทึกภารกิจเพื่อชาติไว้ด้วยลายเส้น

กองทัพญี่ปุ่นได้รุกรานเดินทัพเข้าประเทศไทยเมื่อวันที่ ๘ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๘๔ เพื่อหมายใช้ไทยเป็นทางผ่านไปยังดินแดนที่เป็นอาณานิคมของอังกฤษ คือ มลายู พม่า สิงคโปร์ และอินเดีย แม้ต่อมาไม่นาน รัฐบาลไทยจะต้องยอมให้กองทัพญี่ปุ่นผ่านเข้ามา แต่ภายหลังคือในวันที่ ๒๕ มกราคม พ.ศ. ๒๔๘๕ รัฐบาลไทยได้ประกาศเข้าร่วมกับกองทัพญี่ปุ่น ประกาศสงครามกับฝ่ายสัมพันธมิตร การประกาศสงครามนี้ทำให้ประเทศไทยตกเป็นฝ่ายศัตรูคู่สงครามกับฝ่ายสัมพันธมิตรทันที ถึงกระนั้น ตั้งแต่กองทัพญี่ปุ่นรุกรานเข้ามา ได้มีคนไทยจำนวนหนึ่ง นำโดย นายปรีดี พนมยงค์ และคณะ ได้ก่อตั้งองค์การต่อต้านญี่ปุ่นขึ้น เพื่อทำภารกิจหลายประการที่สำคัญต่อประเทศ ไม่ว่าจะเป็นการพยายามสื่อสารให้ทางฝ่ายสัมพันธมิตรรับรู้ว่า มีคนไทยจำนวนมากมิได้เห็นด้วยกับการประกาศสงครามจากฝ่ายรัฐบาล และการประกาศสงครามนั้นมิใช่ฉันทามติของชาวไทยผู้รักสงบ นอกจากนี้ยังมีภารกิจเพื่อการต่อต้านญี่ปุ่นร่วมกับฝ่ายสัมพันธมิตรอีกด้วย

เหตุการณ์นอกประเทศไทยนั้น หม่อมราชวงศ์เสนีย์ ปราโมช อัครราชทูตไทยประจำกรุงวอชิงตัน สหรัฐอเมริกา ได้ประกาศชัดเจนไม่รับคำสั่งของรัฐบาลไทยหลังจากกองทัพญี่ปุ่นเข้ารุกราน และถือว่าคณะเสรีไทยปฏิบัติหน้าที่ของคนไทยตามพระราชบัญญัติลงวันที่ ๑๑ กันยายน พ.ศ. ๒๔๘๔ ที่กำหนดให้คนไทยต่อต้านศัตรูผู้รุกรานทุกวิถีทาง ท่าทีที่ชัดเจนของหม่อมราชวงศ์เสนีย์ ปราโมช และคณะเสรีไทยในสหรัฐอเมริกาได้รับการเห็นด้วยจากนักเรียนไทยในอังกฤษจำนวนหนึ่งด้วยส่งผลให้มีนักเรียนไทยในอังกฤษรวมตัวกันที่เคมบริดจ์เพื่อก่อตั้งคณะเสรีไทยขึ้นเช่นกัน มีทั้งผู้ที่ศึกษาอยู่ที่มหาวิทยาลัยเคมบริดจ์และที่หลบภัยการทิ้งระเบิดมาจากมหาวิทยาลัยลอนดอน ภายหลังยังมีนักเรียนไทยจากเมืองต่าง ๆ มาเข้าร่วมด้วย

เมื่อหม่อมเจ้าการวิก จักรพันธุ์ ทราบถึงความเคลื่อนไหวนี้ได้ทรงตระหนักโดยทันทีว่าจะเป็นโอกาสที่จะรับใช้ทำประโยชน์เพื่อประเทศชาติได้ หม่อมเจ้าการวิกจึงกล่าวว่าได้ “ติดต่อผ่านทางหม่อมเจ้ากอกษัตริย์ สวัสดิวัตน์ ซึ่งท่านทรงรู้จักกับคุณป๋วย เพราะเคยเป็นนักเรียนที่โรงเรียนอัสสัมชัญด้วยกัน และทางคณะเสรีไทยก็ยินดีรับผมเป็นสมาชิกอีกคนหนึ่ง โดยก่อนหน้านั้นผมได้กราบบังคมทูลขอพระราชทานพระอนุญาตจากสมเด็จพระบรมราชินี ซึ่งก็โปรดเกล้าฯ พระราชทาน...” (อ้างแล้ว. ๒๕๓๙ : ๑๑๕)

คณะเสรีไทยของอังกฤษมีการประชุมกันในวันที่ ๗ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๘๕ และมีข้อตกลงคือผู้ชายได้สมัครเป็นทหารเพื่อช่วยราชการกองทัพบกของอังกฤษ โดย "ถูกส่งไปยังศูนย์ฝึกอบรมพิเศษ (Special Training Centre) ที่ตำบลบิงเลย์ (Bingley) ในนอร์ธแฮมพ์ตัน (North Hampton) เพื่อฝึกอบรมก่อนจะถูกส่งไปยังอินเดียแล้วค่อยหาทางเข้ามาปฏิบัติภารกิจในไทยต่อไป หม่อมเจ้าการวิกได้เข้าร่วมฝึกกับคณะเสรีไทยโดยเริ่มต้นจากบร็อกฮอลล์ (Brock Hall) หรือศูนย์ฝึกพิเศษของทหารบก จากนั้นจึงย้ายมาฝึกต่อยังค่ายทหารเด็นบี้ (Denbigh) โดยสังกัดหน่วยกองการโยธา (Pioneer Corps) ตามกฎของกองทัพอังกฤษที่ระบุว่าชนชาติศัตรูจะเป็นทหารประจำการหน่วยอื่นไม่ได้นอกจากหน่วยดังกล่าวนี้ ซึ่งโดยส่วนใหญ่ทำหน้าที่ดายหญ้า รักษาความสะอาดในค่าย กวาดถู ล้างส้วม อยู่ยาม ขุดและปอกมันฝรั่ง ถึงกระนั้น ป๋วย อึ๊งภากรณ์ และมณี สานะเสน ได้พยายามเจรจากับรัฐบาลอังกฤษขอให้ส่งเสรีไทยที่ฝึกทหารเข้าทำงานที่เหมาะสมอย่างเต็มที่ต่อไป หม่อมเจ้าการวิกทรงมีชื่อรหัสเช่นเดียวกันกับเสรีไทยคนอื่น โดยใช้ชื่อ "รัศมี" มีที่มาจากที่ทรงเป็นคนยิ้มแย้ม ร่าเริง จนฝรั่งในกองทัพเรียกขานว่า "Sunshine" ต่อมาจึงแปลงให้เป็นคำไทย ๆ ว่า "รัศมี" นั่นเอง หลังการฝึกที่ค่ายแห่งนี้ผ่านไป ๒ เดือนจึงได้ย้ายไปฝึกยังค่ายธอร์นตัน (Thornton Grammar School) ชานเมืองแบรดฟอร์ด (Bradford) ในเขตยอร์กเชียร์ (Yorkshire) หลังจากนั้นในช่วงเดือนมกราคม พ.ศ. ๒๔๘๕ จึงออกเดินทางจากอังกฤษเพื่อเตรียมไปปฏิบัติการฝึกที่อินเดีย ระหว่างทางได้มีโอกาสไปพักยังค่ายฝึก

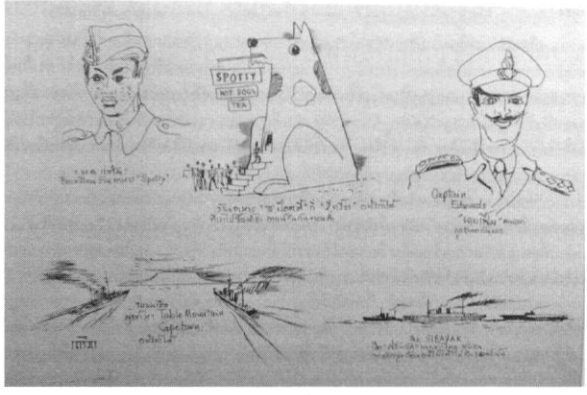

ภาพประกอบที่ ๒ *"ภาพวาดลายเส้นนายเฟิ้มและสิ่งต่าง ๆ ระหว่างการฝึกปฏิบัติการ (ที่มาของภาพ : หนังสืออนุสรณ์ หม่อมเจ้าการวิก จักรพันธุ์, ๒๕๔๕)*

ในต่างแดน อาทิ ในเมืองเคปทาวน์ของประเทศแอฟริกาใต้ ที่เมืองนี้เองหม่อมเจ้าการวิกได้วาดภาพลายเส้นของ "นายเฟิ้ม" นายทหารยศร้อยเอกที่ชื่อ "เอ็ดวาร์ดส์" ซึ่งเดินทางมาจากอินเดียและมาขอเป็นครูฝึกให้กับคณะเสรีไทยในช่วงหนึ่ง

หม่อมเจ้าการวิก จักรพันธุ์ เดินทางมาพร้อมกับคณะและเข้ายังเมืองบอมเบย์ในวันที่ ๒๖ เมษายน พ.ศ. ๒๔๘๖ ต่อมาได้เข้าฝึกด้านการทหารและการส่งข่าววิทยุอย่างเข้มข้นขึ้นที่ค่ายเมือง "ปูนา" (Puna) ซึ่งมีค่ายฝึกชื่อว่า "คารัควัสสา" หรือค่าย "รังรัก" อยู่ห่างจากเมืองบอมเบย์ลงมาทางใต้ราว ๑๙๐ กิโลเมตร ค่ายนี้ถูกจัดไว้เพื่อฝึกคณะทหารเสรีไทยของอังกฤษเป็นการเฉพาะ ที่ค่ายนี้เองที่หม่อมเจ้าการวิกได้บันทึกภาพของค่ายและการฝึกปฏิบัติการทางทหารเป็นภาพลายเส้นไว้จำนวนไม่น้อย ทั้งยังใช้ทักษะการวาดภาพในการออกแบบเรือแจวให้กับหน่วยทหารช่างเป็นผู้ต่ออีกด้วย การฝึกที่นี่เป็นการฝึกแบบกองโจร โดยทหารคณะเสรีไทยกลุ่มนี้ใช้นามแฝงว่า "ช้างเผือก"

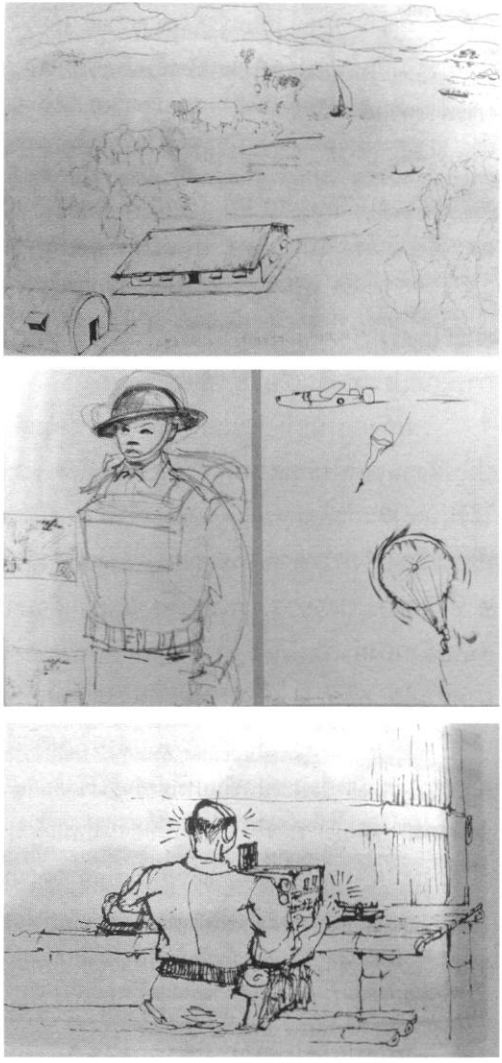

ภาพประกอบที่ ๓–๕
ภาพลายเส้นค่ายปูนา (บน) ภาพกระโดดร่ม (กลาง) และภาพการรับส่งวิทยุ (ล่าง)
(ที่มาของภาพ : หนังสือ กบฏกู้ชาติ โดย ทศ พันทุมเสน, ๒๕๓๑)

(White Elephant) ใช้ชื่อย่อว่า The White (อ้างแล้ว. ๒๕๓๙ : ๑๕๕) นอกจากนี้ยังได้เดินทางไปฝึกที่เมืองกัลกัตตาของอินเดียอีกด้วย การฝึกที่นี่นอกจากจะฝึกด้านทหารและการส่งข่าวแล้ว ยังฝึกด้านจิตวิทยา อาทิ ทำโปสเตอร์ต่อต้านญี่ปุ่น หรือทำใบปลิวเพื่อปลุกระดม เป็นต้น ซึ่งหม่อมเจ้าการวิกกล่าวว่า "คราวหนึ่งในการฝึกปฏิบัติวิชาสงครามจิตวิทยา ผมทำหนังสือพิมพ์ 'เมฆทูต' เป็นตัวอักษรบรรจงภาษาไทย เหมือนขึ้นแท่นพิมพ์และเขียนการ์ตูนประกอบ ในเล่มมีเรื่องปลุกใจคนไทยล้อเลียนญี่ปุ่น..." (อ้างแล้ว. ๒๕๓๙ : ๑๘๒) หม่อมเจ้าการวิกยังได้ใช้ทักษะการเขียนภาพลายเส้นบันทึกภาพการฝึก "กระโดดร่ม" จากเครื่องบินริเบอร์เรเตอร์ หรือ B-24 ในช่วงต้น พ.ศ. ๒๔๘๗ ที่ทำการฝึกที่ประเทศอินเดียไว้ด้วยเช่นกัน

หลังการฝึกที่ประเทศอินเดีย หม่อมเจ้าการวิกได้มีโอกาสกระโดดร่มเข้ามาปฏิบัติงานเขตประเทศไทยที่อำเภอศรีสำโรง และเดินทางต่อไปยังจังหวัดตาก หน้าที่ที่ได้รับมอบหมายคือการตั้งค่ายและเข้าทำการฝึกคณะชาวบ้านอาสาสมัครที่หมู่บ้านดอยห้วยเหลือง จังหวัดตาก เพื่อเตรียมการต่อต้านญี่ปุ่น การฝึกพลพรรคอาสาสมัครขณะนั้น อาทิ ฝึกการรับส่งข่าว การหาข่าว และฝึกด้านการทหาร ด้านข่าวเมื่อได้รับข่าวก็จะส่งต่อไปยังกองกำลัง ๑๓๖ ที่เมืองแคนดี ประเทศอินเดียเพื่อวางแผนต่อไป ในท้ายที่สุดสงครามโลกครั้งที่ ๒ ได้จบลงโดยคณะเสรีไทยอังกฤษที่เข้ามาปฏิบัติการในไทยยังไม่ต้องเสียเลือดเนื้อ เนื่องจากญี่ปุ่นยอมแพ้สงครามต่อฝ่ายสัมพันธมิตรหลังจากที่สหรัฐอเมริกาทำการทิ้งระเบิดปรมาณูสองลูกที่เมืองฮิโรชิม่า (๖ สิงหาคม ๒๔๘๘) และนางาซากิ (๙ สิงหาคม ๒๔๘๘) ภารกิจในช่วงนี้ของหม่อมเจ้าการวิกคือ การปฏิบัติหน้าที่ประสานงานกับทางฝ่ายอังกฤษในเรื่องของเชลยที่เป็นชาวตะวันตกเพื่อเตรียมส่งกลับประเทศ และยังได้มีโอกาสเข้าเฝ้าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล รัชกาลที่ ๘ พร้อมกับสมเด็จพระอนุชาและสมเด็จพระชนนีด้วย ก่อนจะมีคำสั่งจากกองทัพอังกฤษเรียกตัวให้กลับไปยังกรุงลอนดอนเพื่อเตรียมตัวปลดประจำการ

หลังปลดประจำการจากกองทัพอังกฤษและหมดภารกิจของเสรีไทยแล้ว หม่อมเจ้าการวิกได้ทรงทำหน้าที่มหาดเล็กคอยรับใช้สมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณีฯ อีกระยะหนึ่ง จึงได้มีโอกาสเข้าทำงานที่บริษัทบอร์เนียว ทรงเริ่มทำงานตั้งแต่ในตำแหน่งช่างฟิต จนมาเป็นหัวหน้าช่าง แต่เพราะเรียนรู้เร็ว เนื่องจากทรงมีประสบการณ์ด้านการซ่อมและประกอบรถยนต์จากบริษัทโรลสรอยซ์มาก่อน ทางบริษัทบอร์เนียวจึงได้ส่ง

กลับมาให้เป็นผู้จัดการสาขาในประเทศไทยที่ "เซอร์วิสการาจ" (Service Garage) ที่สำคัญในช่วงวันที่ ๒๔ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๙๒ ยังเป็นวันที่สมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณีฯ ได้เสด็จฯ กลับประเทศไทยตามคำกราบบังคมทูลเชิญจากรัฐบาล พร้อมทั้งนำพระบรมอัฐิของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๗ กลับมาจากประเทศอังกฤษสู่พระบรมมหาราชวังเพื่อนำมาประดิษฐานร่วมกับพระมหาบูรพกษัตริย์แห่งราชวงศ์จักรี

หม่อมเจ้าการวิกทำงานที่เซอร์วิสการาจอยู่ราว ๑๐ ปี จึงเปลี่ยนสถานที่ทำงานมายังบริษัทประชายนต์ ซึ่งเป็นผู้แทนจำหน่ายรถยนต์ยี่ห้อโฟล์คสวาเก้นจากเยอรมันในประเทศไทยอีกราว ๑๐ ปี จึงลาออกและทำหน้าที่เป็นมหาดเล็กรับใช้สมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณีฯ อีกครั้ง ต่อมาพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลที่ ๙ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ "หม่อมหลวงอัศนี ปราโมช รับหม่อมเจ้าการวิกมาทำหน้าที่เป็นที่ปรึกษาสำนักงานจัดการทรัพย์สินส่วนพระองค์ในวังสระปทุม" (อ้างแล้ว. ๒๕๓๙ : ๒๘๗) ในวันที่ ๒๖ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๒๖ หม่อมเจ้าการวิกต้องสูญเสียชายา คือ หม่อมเจ้าหญิงผ่องผัสมณี (สวัสดิวัตน์) จักรพันธุ์ ไป ด้วยทรงประชวรด้วยพระโรคเกี่ยวกับเส้นโลหิตและพระหทัย ส่วนหม่อมเจ้าการวิกได้ทรงถวายงานรับใช้สมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณีจวบจนสวรรคตในวันที่ ๒๒ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๒๗ หลังเสร็จงานพระราชพิธีถวายพระเพลิงสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณีแล้ว หม่อมเจ้าการวิกได้สมรสกับหม่อมหลวงประอร มาลากุล นางสนองพระโอษฐ์ในสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี หม่อมเจ้าการวิกทรงทำงานในตำแหน่งที่ปรึกษาสำนักงานจัดการทรัพย์สินส่วนพระองค์ พร้อมทั้งย้ายมาพำนักอยู่ที่บ้านสัมมากร

หม่อมเจ้าการวิก จักรพันธุ์ กับงานจิตรกรรม

จากที่กล่าวมาพอสังเขป เห็นได้ว่า หม่อมเจ้าการวิก จักรพันธุ์ ทรงผ่านเหตุการณ์และประสบการณ์สำคัญทั้งขององค์ท่านเองและที่มีส่วนร่วมกับเหตุการณ์ประวัติศาสตร์ของสังคมโลกมาโดยตลอด ถึงกระนั้น ในที่นี้ต้องกล่าวว่า ในแต่ละช่วงของชีวิต หม่อมเจ้าการวิกไม่เคยไกลห่างจากความสนพระทัยต่องานศิลปะเลย ไม่ว่าจะเป็นการวาดภาพ ถ่ายภาพ และการเล่นดนตรีไทย สำหรับเรื่องดนตรีไทยนั้นอย่างที่กล่าว

ไปข้างต้นแล้วว่า เสด็จพ่อของท่านทรงเป็นผู้สอนเบื้องต้นในวัยเยาว์ จนเมื่อท่านเข้ามาอยู่ในพระที่นั่งอัมพรสถานฯ ในพระบรมมหาราชวัง พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ศึกษาดนตรีไทยอย่างจริงจังกับยอดฝีมืออย่างหลวงประดิษฐ์ไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ขณะที่การถ่ายภาพนั้นไม่น่าแปลกใจ เนื่องจากรัชกาลที่ ๗ ทรงโปรดเรื่องกล้อง การถ่ายภาพ และการถ่ายภาพยนตร์มาก หม่อมเจ้าการวิกทรงเล่าว่า

> *...รัชกาลที่ ๗ โปรดทางด้านนี้อยู่แล้ว และได้พระราชทานกล้องถ่ายภาพให้ตัวหนึ่งตอนผมอายุ ๑๕ ปี เมื่อครั้งที่ผมได้รับพระราชทานรางวัลเรียนดีให้ไปเฝ้าฯ ระหว่างที่เสด็จประพาสสหรัฐอเมริกาเมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๔ และหัดผสมน้ำยาล้างอัดภาพเองช่วงที่เรียนอยู่ที่ฝรั่งเศส เมื่อมาอยู่ที่อังกฤษที่ตำหนักของหม่อมเจ้าศุภสวัสดิ์ฯ ก็มีห้องปฏิบัติการสำหรับใช้ล้าง-อัดภาพ ผมได้ไปใช้อยู่บ่อย ๆ และฝึกฝนการถ่ายภาพอยู่เสมอ โดยบันทึกภาพในระหว่างตามเสด็จ* (อ้างแล้ว. ๒๕๓๙ : ๒๙๕)

นอกจากดนตรีไทยและการถ่ายภาพแล้ว ในที่นี้ ผู้เขียนวิเคราะห์ว่า การทำงานศิลปะของหม่อมเจ้าการวิกที่โดดเด่น ต่อเนื่อง และทรงมีผลงานปรากฏสู่สังคมมากที่สุด คือ งานทัศนศิลป์ : จิตรกรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่ง จิตรกรรมสีน้ำ รวมถึงภาพวาดลายเส้นอีกจำนวนหนึ่ง จากพระประวัติที่ได้กล่าวมาจะเห็นว่า หม่อมเจ้าการวิกทรงรักการวาดภาพมาตั้งแต่ยังเยาว์ มีภาพล้อ ภาพวาดแนวการ์ตูนปรากฏอยู่บ้าง แต่ช่วงที่อาจเรียกได้ว่าเป็นจุดสำคัญให้ทรงมีโอกาสศึกษาด้านศิลปะและการวาดภาพอย่างจริงจังนั้น คือช่วงที่ทรงศึกษาอยู่ที่ประเทศฝรั่งเศส ดังที่ทรงเล่าถึงเรื่องนี้ไว้ว่า "ส่วนเรื่องการวาดภาพ สมัยที่ผมยังเรียนอยู่ที่ฝรั่งเศส มีวิชานี้และวิชาประวัติศาสตร์ศิลป์ เขาสอนอย่างจริงจังราวกับเป็นโรงเรียนศิลปะ ผมชอบทางด้านเขียนภาพสีน้ำ แล้วได้ฝึกฝนเองมาเรื่อย ๆ วาดอย่างสนุก ๆ เป็นการบันทึกความฝันของตัวเองส่วนหนึ่งด้วย" (อ้างแล้ว. ๒๕๓๙ : ๒๙๕)

การฝึกฝนด้วยองค์เองมาเรื่อย ๆ ตามที่ทรงกล่าวนั้นทำให้ปรากฏภาพลายเส้นและจิตรกรรมสีน้ำจำนวนไม่น้อย ภาพลายเส้นชิ้นหนึ่งขณะทรงศึกษาที่ประเทศฝรั่งเศสเป็นภาพ "แสดงอวัยวะภายในของมนุษย์" อย่างละเอียด พร้อมทั้งทรงเขียนชื่อเรียก

อวัยวะส่วนต่าง ๆ กำกับไว้ด้วย เข้าใจว่าทรงเขียนขึ้นเพื่อประกอบการศึกษาในชั้นเรียน ถึงกระนั้นภาพช่วงนี้ส่วนใหญ่จะเป็นลักษณะ "ภาพทิวทัศน์" (Landscape) ในแนวทางทั้งตามแบบลัทธิศิลปะสัจนิยม (Realism) และตามแบบลัทธิศิลปะประทับใจ (Impressionism) โดยทรงใช้จิตรกรรมสีน้ำบันทึกภาพความประทับใจของสถานที่ที่ทรงได้ไปพำนักอาศัย

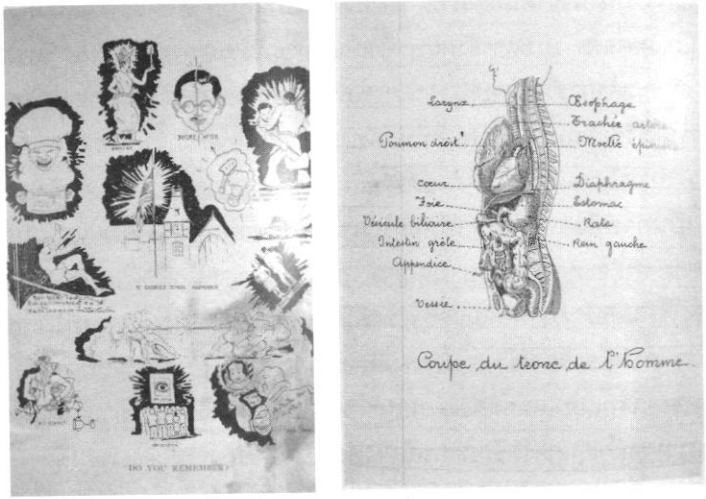

ภาพประกอบที่ ๖–๗

ภาพลายเส้นการ์ตูนล้อ (ซ้าย) ภาพลายเส้นอวัยวะภายในขณะทรงศึกษาที่ฝรั่งเศส (ขวา)
(ที่มาของภาพ : หนังสือใต้ร่มฉัตร, ๒๕๓๙)

ภาพประกอบที่ ๘–๙

ตัวอย่างภาพสีน้ำทิวทัศน์ธรรมชาติและสถานที่ในฝรั่งเศสของ ม.จ.การวิก จักรพันธุ์
(ที่มาของภาพ : หนังสือใต้ร่มฉัตร, ๒๕๓๙)

หรือไปเยือน ดังเช่นจิตรกรรมสีน้ำภาพทิวทัศน์ในฝรั่งเศส ซึ่งถือเป็นภาพสีน้ำยุคแรก ๆ ขององค์ท่าน ภาพทิวทัศน์ในฝรั่งเศสส่วนใหญ่ที่ปรากฏในหนังสือ "ใต้ร่มฉัตร" นั้นมิได้ทรงระบุปีที่วาดไว้ ยกเว้นภาพหนึ่งซึ่งเซ็นกำกับไว้ว่าวาดขึ้นใน พ.ศ. ๒๔๘๒ ผู้เขียนจึงสันนิษฐานว่าภาพทั้งหมดทรงวาดขึ้นในช่วงต้นทศวรรษ ๒๔๘๐

นอกจากนี้ในช่วงต้นทศวรรษ ๒๔๘๐ ยังปรากฏภาพจิตรกรรมสีน้ำทิวทัศน์ของพระตำหนักเวนคอร์ต ประเทศอังกฤษ ซึ่งเป็นที่ประทับของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว หม่อมเจ้าการวิกคงจะทรงวาดภาพพระตำหนักแห่งนี้ขณะทำหน้าที่เป็นมหาดเล็กถวายการรับใช้รัชกาลที่ ๗ โดยจุดที่น่าสังเกตจากหลักฐานภาพพระตำหนักเวนคอร์ตจำนวน ๒ ภาพในหนังสือ "ใต้ร่มฉัตร" นั้น ภาพแรกวาดขึ้นใน พ.ศ. ๒๔๘๐ (ค.ศ. ๑๙๓๗) เป็นภาพที่แสดงถึงสถาปัตยกรรมของพระตำหนักเวนคอร์ตจากมุมด้านหน้าอย่างชัดเจน ทั้งยังแสดงภาพสนามหญ้าด้านหน้าพระตำหนักอีกด้วย ภาพนี้หม่อมเจ้าการวิกทรงใช้ดินสอร่างภาพก่อนแล้วจึงลงสีโดยทรงเลือกใช้โครงสีสว่างทั้งภาพ ผู้เขียนวิเคราะห์ว่า ภาพนี้อาจทรงมีพระประสงค์ที่จะวาดเพื่อฝึกทักษะด้านการวาดสัดส่วนของรูปทรงและระยะในแบบเหมือนจริงตามหลักของศิลปะหลักวิชา ยิ่งถ้านำไปเปรียบเทียบกับภาพพระตำหนักเวนคอร์ตอีกภาพหนึ่งซึ่งทรงวาดขึ้นใน พ.ศ. ๒๔๘๒ (๑๙๓๙) แสดงภาพ "อีกมุมหนึ่งของพระตำหนักเวนคอร์ต" ทรงเลือกมุมมองให้เห็นสวนธรรมชาติอยู่ในระยะด้านหน้าของภาพโดยมีพระตำหนักอยู่ในระยะด้านหลังของภาพ ภาพนี้ที่สังเกตเห็นได้คือ บริเวณมุมล่างด้านขวามือของภาพได้ทรงเขียนกำกับไว้ด้วยว่า "หัดเขียน (กระดาษ Russell Flint)" สะท้อนว่าภาพที่วาดขึ้นช่วงนี้มีพระประสงค์เพื่อฝึกทักษะการวาดภาพและระบายสีน้ำให้พัฒนาขึ้น การที่ทรงกล่าวถึง Russell Flint มิใช่เป็นเพียงการระบุยี่ห้อกระดาษไว้เท่านั้น เพราะ "เซอร์ วิลเลียม รัสเซล ฟลินท์" (Sir William Russell Flint)[๖] เป็นจิตรกรสีน้ำที่หม่อมเจ้าการวิกชื่นชม ทรงเลือกใช้เทคนิคการระบายสีน้ำแบบ "Lifting

---

[๖] เซอร์ วิลเลียม รัสเซล ฟลินท์ (Sir William Russell Flint, 1880–1969) ศิลปินและจิตรกรนักวาดภาพชาวสก็อตแลนด์ผู้มีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักกันอย่างกว้างขวางในวงการศิลปะของยุโรป เป็นศิลปินที่สร้างงานทั้ง จิตรกรรมด้วยสีหลายชนิด และงานภาพพิมพ์ด้วย เป็นนักวาดภาพประกอบที่มีผลงานมากมาย แต่ผลงานที่โดดเด่นและสร้างชื่อให้กับเขามากที่สุดคือ จิตรกรรมสีน้ำ ที่ปรากฏออกมาในลักษณะทั้งแบบเหมือนจริงและตามแบบลัทธิศิลปะประทับใจ จิตรกรรมสีน้ำของเขามีการทดลองใช้เทคนิคในการระบายสีมากมายอีกด้วย

Off"[๗] ซึ่งเซอร์ วิลเลียม รัสเซล ฟลินท์ เป็นผู้ริเริ่ม "โดยท่านได้นำเทคนิควิธีดังกล่าวมาปรับใช้ในงานวาดภาพจนเกิดผลเป็นความประทับใจที่ดีเลิศ" (ปวีณา มีสว่าง. ๒๕๓๙ : ๑๓๗)

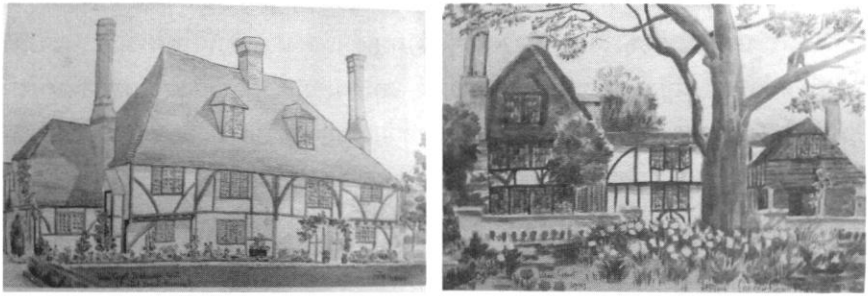

ภาพประกอบที่ ๑๐–๑๑ *ภาพจิตรกรรมสีน้ำ "พระตำหนักเวนคอร์ต" โดย ม.จ.การวิก จักรพันธุ์ (ที่มาของภาพ : หนังสือใต้ร่มฉัตร, ๒๕๓๙)*

ภาพพระตำหนักเวนคอร์ตทั้ง ๒ ภาพที่กล่าวนี้ ทรงเน้นที่การแสดงรูปทรงและระยะของภาพให้ปรากฏแบบเหมือนจริง แต่ยังไม่ได้เน้นเรื่องของสีหรือบรรยากาศของแสงภายในภาพมากนัก นอกจากเซอร์ วิลเลียม รัสเซล ฟลินท์ แล้ว หม่อมเจ้าการวิกยังทรงโปรดจิตรกรสีน้ำอีกหลายคน อาทิ คลอร์ด โครนี่ (Claude Crony) โรว์แลนด์ ฮิลเดอร์ (Rowland Hilder) เอ็ดเวิร์ด ซีโก (Edward Seago) วิลสโลร์ โฮเมอร์ (Winslow Homer) และจอห์น ยาดเลย์ (John Yardley) (อ้างแล้ว. ๒๕๓๙ : ๑๔๔) ซึ่งจิตรกรสีน้ำทั้งหมดล้วนแล้วแต่สร้างผลงานตามแบบแนวทางศิลปะลัทธิประทับใจ (Impressionism) ทั้งสิ้น

---

[๗] สำหรับเทคนิค Lifting (ลิฟติง) นี้ มะลิฉัตร เอื้ออานันท์ อธิบายความหมายว่า "วิธีสร้างพื้นผิวจิตรกรรมแบบพิเศษโดยใช้ผ้าหรือกระดาษปูทาบลงบนภาพจิตรกรรมที่สียังเปียกอยู่ ถูผ้าหรือกระดาษเบา ๆ แล้วลอกกระดาษหรือผ้าออก ผ้าหรือกระดาษจะดึงเอาสีบางส่วนติดออกไปด้วย ทำให้พื้นผิวที่ระบายไว้เดิมมีผิวพื้นที่เรียบบ้างด่างบ้าง "อ้างจาก มะลิฉัตร เอื้ออานันท์, **พจนานุกรมศัพท์ศิลปะ** (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๒๙๐. ทั้งนี้ในจิตรกรรมสีน้ำจิตรกรมักใช้เทคนิค Lifting หรือบางครั้งเรียกว่า Lifting Off โดยใช้ฟูกันแห้ง กระดาษทิชชู่ หรือวัสดุอื่น ๆ เช็ด ขีด หรือประทับลงไปบริเวณพื้นผิวที่ระบายสีแบบเปียก แล้วถูให้สีติดออกมา ทำให้สีที่ระบายไว้เดิมอ่อนลง หรือหลุดออกไปจนเหลือเป็นพื้นของเนื้อกระดาษ ถือเป็นเทคนิคพื้นฐานที่จิตรกรสีน้ำมักนิยมใช้กัน (ผู้เขียน)

ในช่วงต้นทศวรรษ ๒๔๘๐ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าเสด็จประพาสประเทศต่าง ๆ เพื่อเยี่ยมชมแหล่งโบราณคดี ประวัติศาสตร์ และอารยะธรรม รวมถึงเพื่อทรงรักษาพระวรกายด้วย พระองค์ทรงเสด็จประพาสยังประเทศกรีซ ตุรกี ฝรั่งเศส อียิปต์ อิตาลี เป็นต้น โดยใช้เวลาหลายเดือน ในการเสด็จแต่ละประเทศจะมีเพียงพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินี หม่อมเจ้าหญิงผ่องผัสมณี สวัสดิวัตน์ และหม่อมเจ้าการวิกเท่านั้น ภาพหนึ่งที่ปรากฏในหนังสือ "จิตรกรไทยสมัครเล่นผู้ควรแก่การยกย่อง" (๒๕๓๙) และถือเป็นภาพที่วาดขึ้นในระยะที่ทรงฝึกวาดอย่างจริงจังช่วงแรก ๆ ชื่อ "คนขับรถม้านั่งรอคนมาเช่ารถ" เมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๑ (๑๙๓๘) เป็นภาพวาดเส้นด้วยดินสอสี แสดงรูปใบหน้าคนขับรถม้ากำลังสูบบุหรี่ ด้านล่างภาพทรงเขียนระบุไว้ว่า "Cairo 1938" สันนิษฐานว่า ทรงวาดขึ้นในช่วงระหว่างตามพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จฯ ไปเมืองร้วย่า (Royat) ประเทศฝรั่งเศส "เพื่อประทับรักษาพระองค์โดยการสรงน้ำแร่ จากนั้นจึงเสด็จฯ ประเทศอียิปต์เป็นลำดับต่อมา" (นรุตม์. ๒๕๓๙ : ๙๗) ซึ่งทรงมีช่วงหนึ่งที่เยือนกรุงไคโร ประเทศอียิปต์ด้วย ลายเส้นภาพนี้บันทึกอิริยาบถคนขับรถม้าอย่างมั่นใจ มีชีวิตชีวา ทั้งยังทรงระบายสีน้ำอ่อน ๆ เคลือบทับลงไปเพื่อเพิ่มสีสันแก่ภาพด้วย

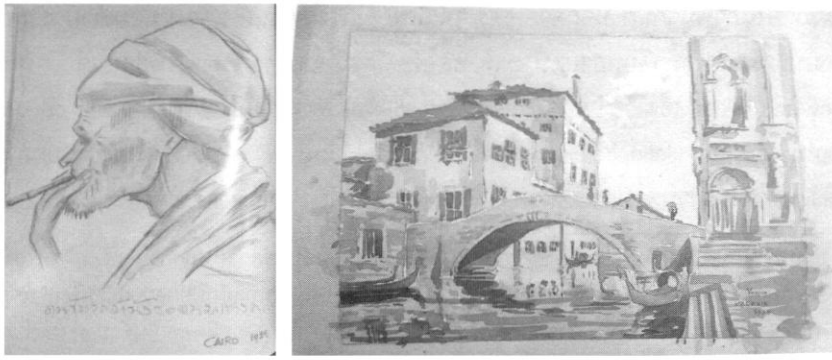

ภาพประกอบที่ ๑๒–๑๓

ภาพ "คนขับรถม้านั่งรอคนมาเช่ารถ" (ซ้าย) ภาพ "ภาพนี้ดูดีขึ้นมาหน่อย" (ขวา)

(ที่มาของภาพ : หนังสือจิตรกรไทยสมัครเล่นผู้ควรแก่การยกย่อง, ๒๕๓๙ และหนังสือใต้ร่มฉัตร, ๒๕๓๙)

จิตรกรรมสีน้ำอีกภาพหนึ่งที่ทรงวาดขึ้นช่วงที่ตามเสด็จฯ พระบาทสมเด็จ

ภาพประกอบที่ ๑๔ *ภาพคู่หนุ่มสาวกำลังเต้นรำ*
(ที่มาของภาพ : หนังสือใต้ร่มฉัตร, ๒๕๓๙)

พระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวประพาสประเทศกรีซและตุรกีชื่อ "ภาพนี้ดูดีขึ้นมาหน่อย" เป็นภาพทิวทัศน์ของเมืองเวนิส ประเทศอิตาลี สันนิษฐานว่าทรงวาดขึ้นในช่วงหลังจากที่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเสด็จประพาสตุรกีเสร็จสิ้นแล้ว พระองค์ได้เสด็จลงเรือกลับมาขึ้นฝั่งที่ประเทศอิตาลี ผู้เขียนคาดว่าหม่อมเจ้าการวิกน่าจะทรงวาดภาพนี้ในช่วงเวลาดังกล่าว ในภาพปรากฏรูปทรงของตึกรามบ้านช่องโดยมีสะพานข้ามแม่น้ำเป็นจุดเด่นตรงกลางภาพ ภาพนี้ความโดดเด่นยังเป็นเรื่องของแสงและเงาที่กระทบกับผิวน้ำซึ่งแสดงถึงสภาพบรรยากาศที่สว่าง สดใส ขณะที่มุมด้านขวาของภาพ ทรงระบายสีให้แสดงเพียงบรรยากาศ แต่ไม่เน้นรายละเอียดชัดเจนนัก เพื่อผลักให้ภาพของสะพาน แม่น้ำ ตรงจุดกึ่งกลาง และสิ่งก่อสร้างบริเวณมุมซ้ายของภาพที่ทรงต้องการเน้นมีความโดดเด่นมากยิ่งขึ้น ผู้เขียนวิเคราะห์ในเบื้องต้นว่า ภาพจิตรกรรมสีน้ำในช่วงต้นทศวรรษ ๒๔๘๐ เหล่านี้ ล้วนเป็นผลงานที่ทรงวาดขึ้นเพื่อศึกษากลวิธีการถ่ายทอดทางจิตรกรรมและเพื่อศึกษาทดลองถึงหลักการระบายสีน้ำในช่วงต้นอีกด้วย นอกจากภาพทิวทัศน์แล้ว ในหนังสือ "ใต้ร่มฉัตร" ยังตีพิมพ์ภาพจิตรกรรมสีน้ำของหม่อมเจ้าการวิก

อีกภาพหนึ่งซึ่งวาดขึ้นใน พ.ศ. ๒๔๘๓ (๑๙๔๐) แสดงภาพของหนุ่มสาวคู่หนึ่งกำลังเต้นรำอยู่บนเวที ฉากหลังแสดงภาพดวงจันทร์และโครงสร้างของบ้านเรือน ภาพมีลักษณะคล้ายกับภาพประกอบในหนังสือ ระบายด้วยสีน้ำโดยใช้โครงสีสว่าง การจัดองค์ประกอบเน้นจุดเด่นตรงกลางภาพที่รูปของคู่หนุ่มสาวกำลังเต้นรำ

จุดเด่นของภาพนี้อยู่ตรงที่การระบายสีซึ่งแสดงให้เห็นว่า หม่อมเจ้าการวิกทรงมีทักษะค่อนข้างดีในการระบายสีน้ำด้วยเทคนิคการ "ระบายเรียบ" (Blending) สังเกตได้จากรายละเอียดส่วนต่าง ๆ ของรูปทรงไม่ว่าจะเป็น เสื้อผ้า ทรงผม และบริเวณที่มีพื้นที่กว้างอย่างเช่น ท้องฟ้า หรือสีแดงของรูปทรงบ้านที่ถูกระบายสีลงไปด้วยความเรียบและไม่ปรากฏลักษณะของการระบายทับหลายครั้งจนเกิดเป็นร่องรอยของแปรงพู่กัน อย่างไรก็ตาม ในช่วงที่ยุโรปมีความเข้มข้นของการต่อสู้ช่วงสงครามโลกครั้งที่ ๒ และหม่อมเจ้าการวิกอาสาเป็นทั้งสมาชิกของขบวนการเสรีไทยและสมัครเข้ากองทัพบกของอังกฤษดังที่ได้กล่าวไปข้างต้นแล้วนั้น การระบายสีน้ำซึ่งกระทำได้ค่อนข้างยากในช่วงของการฝึกซ้อมและปฏิบัติภารกิจจึงจำต้องถูกเปลี่ยนเป็นการแสดงออกด้วยภาพลายเส้นบันทึกเหตุการณ์ที่สำคัญต่างๆ เอาไว้เท่าที่ทรงพอจะมีเวลาทำได้

กระทั่งหลังจากที่หม่อมเจ้าการวิกทรงเดินทางกลับมาทำงานในประเทศไทยตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๙๑ นั้น นอกเหนือจากงานประจำดังที่ได้กล่าวไปแล้ว ทรงเริ่มหันกลับมาสร้างสรรค์งานจิตรกรรมอย่างจริงจังอีกครั้ง ในช่วงนี้ เริ่มต้นทรงประสงค์เพียงเพื่อจะพักผ่อนและหาความสุขจากงานอันเป็นที่รัก ทรงวาดภาพและนำไปประดับตกแต่งบ้านเท่านั้น ถึงกระนั้นใน พ.ศ. ๒๔๙๓[๕] ขณะที่ทรงทำงานอยู่ที่เซอร์วิสการาจมีผู้ไปพบกับ

---

[๕] ช่วงเวลาและรางวัลที่ผู้เขียนระบุในที่นี้ว่าเป็นปี พ.ศ. ๒๔๙๓ และทรงได้รางวัลที่ ๓ เหรียญทองบรอนซ์นั้น จะ "ไม่ตรง" กับที่หม่อมเจ้าการวิก ทรงระบุไว้ใน "หนังสือใต้ร่มฉัตร" เรียบเรียงโดย "นรุตม์" ซึ่งในหนังสือระบุไว้ว่าเป็น "ราว ๆ ปี ๒๔๙๔" ที่อาจารย์โมเนต์ ซาโตมิ มาพบภาพ "สิงห์" ภูเขาลูกหนึ่งในอินเดียที่บ้านหม่อมเจ้าการวิก และขอนำไปส่งประกวดการแสดงศิลปกรรมแห่งชาติในปีนั้น กระทั่งทรงได้รางวัลที่ ๒ ทั้งนี้เมื่อผู้เขียนตรวจสอบกับหลักฐานชั้นต้นกลับพบว่าภาพดังกล่าว รวมถึงหลักฐานที่ระบุว่าหม่อมเจ้าการวิกทรงได้รางวัลที่ ๓ เหรียญทองบรอนซ์ ประเภทจิตรกรรม จากภาพนี้นั้น ปรากฏอยู่ใน "สูจิบัตรการแสดงศิลปกรรมแห่งชาติ ครั้งที่ ๒ ประจำปี พ.ศ. ๒๔๙๓" ในที่นี้ผู้เขียนจึงขอยึดตามหลักฐานชั้นต้นเป็นหลัก ทั้งนี้สันนิษฐานว่า เนื่องจาก "หนังสือใต้ร่มฉัตร" เรียบเรียงขึ้นจากความทรงจำของหม่อมเจ้าการวิก จึงเป็นไปได้ว่า อาจทรงมีความเคลื่อนเรื่องช่วงเวลาดังกล่าวไปบ้าง

ภาพประกอบที่ ๑๕ *ภาพ "แนวภูเขาสิงห์" เมื่อครั้งตีพิมพ์ในสูจิบัตรการแสดงศิลปกรรมแห่งชาติ (ที่มาของภาพ : สูจิบัตรการแสดงศิลปกรรมแห่งชาติ ครั้งที่ ๒ ประจำปี พ.ศ. ๒๔๙๓)*

ผลงานเหล่านั้นโดยบังเอิญและเป็นเหตุให้ทรงถูกชักนำเข้าสู่การส่งงานเข้าประกวดและแสดงต่อสาธารณชนในเวลาต่อมา บุคคลที่ไปพบกับภาพจิตรกรรมของหม่อมเจ้าการวิกโดยบังเอิญคือ "อาจารย์โมเน่ ซาโตมิ" (Monet Satomi) อาจารย์สอนศิลปะชาวญี่ปุ่นที่ทำงานอยู่มหาวิทยาลัยศิลปากร ซึ่งหม่อมเจ้าสมัยเฉลิม กฤดากร ทรงแนะนำให้หม่อมเจ้าการวิกรู้จัก อาจารย์ซาโตมิเป็นนักเรียนเก่าฝรั่งเศสเช่นเดียวกับหม่อมเจ้าการวิก เมื่ออาจารย์ซาโตมิได้รับเชิญมารับประทานน้ำชาที่บ้านหม่อมเจ้าการวิกจึงได้เห็น "รูปแนวภูเขาสิงห์" ซึ่งเขียนขึ้นจากประสบการณ์ที่ไปซ้อมรบที่อินเดียในช่วงสงครามโลกครั้งที่ ๒ อาจารย์ซาโตมิสอบถามว่าหม่อมเจ้าการวิกทรงซื้อภาพนี้มาจากที่ใด แต่เมื่อทรงตอบว่าวาดขึ้นเอง อาจารย์ซาโตมิจึงอยากให้ส่งเข้าประกวดในการแสดงศิลปกรรมแห่งชาติ เบื้องต้นทรงตอบปฏิเสธด้วยเพราะไม่กล้า แต่อาจารย์ซาโตมิกล่าวว่า "เป็นภาพสีน้ำที่ดีจริง ๆ นะ ถ้าไม่กล้า ผมขอเอาไปส่งเข้าประกวดเองแล้วกัน" (อ้างแล้ว. ๒๕๓๙ : ๒๙๗) นอกจากนี้ จากหลักฐานชั้นต้นคือ "สูจิบัตรการแสดงศิลปกรรมแห่งชาติ ครั้งที่ ๒ ประจำปี พ.ศ. ๒๔๙๓" ผู้เขียนยังพบว่ามีการลงโฆษณาของ "บริษัทเซอร์วิสการาจ" ในหน้าโฆษณาประชาสัมพันธ์ด้านหลังของสูจิบัตรด้วย ในที่นี้สันนิษฐานว่าเป็นไปได้ว่า

หม่อมเจ้าการวิกซึ่งเป็นผู้จัดการใหญ่ของบริษัทขณะนั้นอาจทรงต้องการให้องค์กรที่บริหารอยู่มีส่วนสนับสนุนการแสดงศิลปกรรมแห่งชาติครั้งนี้ด้วย

ผลปรากฏว่าภาพนี้ที่อาจารย์ซาโตมินำไปส่งประกวดในการแสดงศิลปกรรมแห่งชาตินั้นได้รางวัลที่ ๓ เหรียญทองบรอนซ์ ซึ่งทรงกล่าวว่า "ผมรู้สึกดีใจ ทั้ง ๆ ที่ผมคิดว่าเขาคงไปบอกว่าเป็น 'เจ้า'เขียนกระมัง คณะกรรมการเลยให้เพื่อเป็นกำลังใจ" (อ้างแล้ว. ๒๕๓๙ : ๒๙๗) นอกจากภาพ "สิงห์ ภูเขาลูกหนึ่งในอินเดีย" ที่ได้รางวัลแล้ว ยังทรงส่งภาพ "ทิวทัศน์" (Landscape) อีก ๒ ภาพเข้าแสดงด้วย แม้หม่อมเจ้าการวิกจะทรงถ่อมองค์และคาดว่าทรงอาจได้รางวัลเพราะกรรมการให้เพื่อเป็นกำลังใจ แต่ในที่นี้ต้องกล่าวว่า การแสดงศิลปกรรมแห่งชาติในยุคที่ศาสตราจารย์ศิลป พีระศรี ยังมีชีวิตอยู่นั้น (ช่วง พ.ศ. ๒๔๙๒–๒๕๐๕) ชนชั้นนำถือเป็นกลุ่มบุคคลสำคัญและเข้ามามีส่วนต่อการสนับสนุนการแสดงนี้อย่างชัดเจนในหลายบทบาท ไม่ว่าจะเป็นกลุ่มคณะกรรมการจัดงานและตัดสิน อาทิ พระเจ้าวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าภานุพันธุ์ยุคล หม่อมเจ้าสมัยเฉลิม กฤดากร หม่อมเจ้ายาใจ จิตรพงศ์ หรืออย่างหม่อมเจ้าหญิงพิไลยเลขา ดิศกุล ที่ทรงรับตำแหน่งทั้งคณะกรรมการจัดงาน คณะกรรมการตัดสิน และยังทรงส่งงานจิตรกรรมเข้าร่วมแสดงด้วยหลายครั้ง รวมถึงชนชั้นนำที่ส่งผลงานเข้าประกวดและจัดแสดง อาทิ หม่อมเจ้าหญิงมารศรีสุขุมพันธุ์ บริพัตร หม่อมเจ้าศุภสวัสดิ์วงสนิท สวัสดิวัตน์ หรือหม่อมเอลิซาเบท จักรพงษ์ เป็นต้น การได้รับการสนับสนุนจากชนชั้นนำทั้งในฐานะคณะกรรมการและร่วมส่งงานเข้าประกวดหรือจัดแสดง ในด้านหนึ่งมิอาจปฏิเสธได้ว่า ส่งผลให้การแสดงศิลปกรรมแห่งชาติได้รับการยอมรับและมีความน่าเชื่อถือจากสังคมวงกว้างด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในการแสดงศิลปกรรมแห่งชาติ ครั้งที่ ๑๓ พ.ศ. ๒๕๐๕ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ (รัชกาลที่ ๙) ทรงเสด็จพระราชดำเนินมาเป็นองค์ประธานเปิดนิทรรศการการแสดงศิลปกรรมแห่งชาติ ทรงมีพระราชดำรัสต่อคณะผู้จัดงานและศิลปิน รวมถึงทรงพระราชทานรางวัลให้แก่ศิลปินด้วย ในปีต่อมา (พ.ศ. ๒๕๐๖) พระองค์ยังทรงพระราชทานผลงานจิตรกรรมฝีพระหัตถ์เข้าร่วมแสดงอย่างต่อเนื่อง ยิ่งทำให้การแสดงศิลปกรรมแห่งชาติเป็นเวทีการประกวดและแสดงศิลปะประจำปีที่ได้รับการยอมรับอย่างสูงจากสังคมในขณะนั้น

ถึงกระนั้นต้องกล่าวว่า หม่อมเจ้าการวิกทรงแสดงให้เห็นว่ามีความจริงจังต่อการสร้างงานจิตรกรรมอย่างต่อเนื่อง ด้วยเพราะในการแสดงศิลปกรรมแห่งชาติ ครั้งที่ ๖

ประจำปี พ.ศ. ๒๔๙๘ หม่อมเจ้าการวิกทรงส่งผลงานศิลปะเข้าร่วมประกวดและได้รางวัลจากเวทีนี้ถึง ๒ รางวัล ประกอบด้วย รางวัลเกียรตินิยมอันดับสอง เหรียญเงิน ประเภท "จิตรกรรมในลักษณะสมัยใหม่" และได้รางวัลเกียรตินิยมอันดับสาม เหรียญทองแดง ประเภท "ตกแต่ง" (Decorative Art) ทั้งนี้ภาพจิตรกรรมในลักษณะสมัยใหม่ที่ทรงได้รางวัลคือ "หลังจากดับไฟป่า จันทบุรี" เป็นภาพทิวทัศน์ธรรมชาติในชนบท เช่นเดียวกับภาพอื่นที่ทรงส่งเข้าประกวดและได้คัดเลือกให้ร่วมแสดงพร้อมติดราคาขายไว้ด้วย อาทิ ภาพ "เขาย้อย" ภาพ "หิมะใหม่ในอังกฤษ" ภาพสเก็ตช์ "ลมฝน" ภาพ "บ้านน้องสวนสมเด็จจันทบุรี" ซึ่งทุกภาพระบุราคาขายไว้ภาพละ ๒,๐๐๐ บาท ขณะที่ผลงานรางวัลที่สาม เหรียญทองแดงจากประเภท "ตกแต่ง" ชื่อ "เบญจกามารมณ์" (Sensualita) ระบุราคาขายไว้ ๒,๕๐๐ บาท

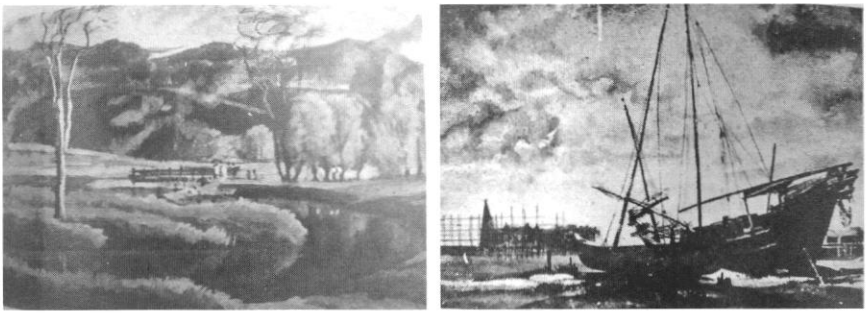

ภาพประกอบที่ ๑๖–๑๗ *ภาพ "หลังจากดับไฟป่า จันทบุรี" (ซ้าย) และ ภาพ "พัทยา" (ขวา)*
(ที่มาของภาพ : สูจิบัตรการแสดงศิลปกรรมแห่งชาติ ครั้งที่ ๖ พ.ศ. ๒๔๙๘ และครั้งที่ ๘ พ.ศ. ๒๕๐๐)

ในการแสดงศิลปกรรมแห่งชาติ ครั้งที่ ๘ ประจำปี พ.ศ. ๒๕๐๐ ทรงส่งผลงานเข้าประกวด ๓ ภาพ คือภาพชื่อ พัทยา, บางละมุง และ วัดอินทรวิหาร ทรงได้รางวัลเกียรตินิยมอันดับสาม เหรียญทองแดง ประเภทจิตรกรรม จากผลงานชื่อ "พัทยา" โดยทุกภาพระบุราคาจำหน่ายไว้ภาพละ ๕๐๐ บาท ทั้งนี้ศาสตราจารย์ศิลป พีระศรี ยังได้ "ขอซื้อภาพวัดอินทรวิหาร" ของท่านไว้ด้วย (วิรุณ ตั้งเจริญ. ๒๕๔๗ : ๑๑) ขณะที่การแสดงศิลปกรรมแห่งชาติ ครั้งที่ ๙ ประจำปี พ.ศ. ๒๕๐๑ ทรงส่งผลงานเข้าร่วมประกวดจำนวน ๕ ภาพ ประกอบด้วย ภาพนาเกลือ ๒ ภาพ, ภาพไปไหว้พระนครปฐม, ภาพสวนบ้านแก้ว และภาพสร้างถนนมิตรภาพ ในปีนี้ทรงได้รางวัลเกียรตินิยมอันดับสาม

เหรียญทองแดง ประเภทจิตรกรรมจากภาพ "ไปไหว้พระนครปฐม" ในส่วนของภาพ "นาเกลือ" นั้น ยังทรงเคยให้สัมภาษณ์ กับ ปวีณา มีสว่าง ว่า "ใช้เวลาเขียนเพียง ๑๗ นาที เท่านั้นก็เสร็จสมบูรณ์ เป็นภาพที่วาดขึ้นจากความทรงจำ ภายหลังจากท่านเห็นภาพนาเกลืออยู่บ่อยครั้งขณะเดินทางไปพัทยาตลอดระยะเวลา ๑-๒ ปี จนภายหลังจึงได้ตัดสินใจวาดเป็นภาพนาเกลือดังกล่าว" (ปวีณา มีสว่าง. ๒๕๓๙ : ๑๓๗) เช่นเดียวกับการแสดงศิลปกรรมแห่งชาติ ครั้งที่ ๑๐ ประจำปี พ.ศ. ๒๕๐๒ ทรงส่งงานจิตรกรรมเข้าร่วมจำนวน ๔ ชิ้น ประกอบด้วย ภาพนิ่ง, ดอกไม้, เช้าตรู่หาดพัทยา และฤดูฝน ในปีนี้ทรงได้รางวัลเกียรตินิยมอันดับสาม เหรียญทองแดง จากผลงาน "ภาพนิ่ง"

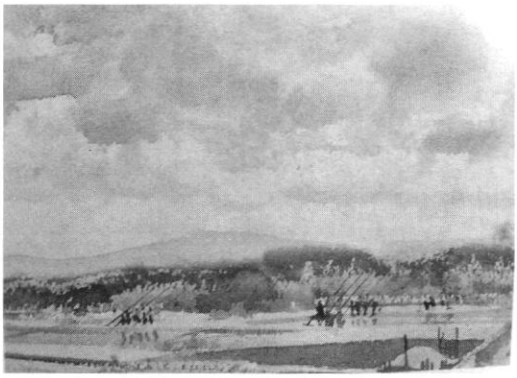

ภาพประกอบที่ ๑๘-๑๙ *ภาพ "ไปไหว้พระนครปฐม" (ซ้าย) และ ภาพ "นาเกลือ" (ขวา)*
(ที่มาของภาพ : หนังสือจิตรกรไทยสมัครเล่นผู้ควรแก่การยกย่อง, ๒๕๓๙)

ในการแสดงศิลปกรรมแห่งชาติ ครั้งที่ ๑๑ พ.ศ. ๒๕๐๓ ทรงส่งผลงานเข้าร่วมจำนวน ๕ ภาพ ประกอบด้วย ชีวิตชาวคลอง, แม่ค้ามะพร้าว, แดง ขาว น้ำเงิน, หาดศรีราชา และดอกไม้ลายไทย ทรงได้รางวัลเกียรตินิยมอันดับสาม เหรียญทองแดง จากภาพ "ดอกไม้ลายไทย" เป็นภาพจิตรกรรมสีน้ำสะท้อนบรรยากาศงานวัดที่เต็มไปด้วยผู้คนมาเที่ยวและนมัสการพระ จุดเด่นของภาพอยู่ที่การถ่ายทอดบรรยากาศของงานวัดผ่านแสงที่แสดงความสว่างสดใส ทรงแสดงจุดเด่นผ่านคุณสมบัติของสีน้ำในเรื่อง "ความโปร่งแสง" (Transparency) อย่างชัดเจน ที่สำคัญคือการสร้างรูปทรงของคนจำนวนมาก

ด้วยการระบายสีโดยใช้พู่กันแต้มอย่างรวดเร็ว กระทั่งศาสตราจารย์ศิลป พีระศรี ยังวิจารณ์ถึงภาพนี้ไว้ในข้อเขียนชื่อ "คิดคนละอย่าง" (Extremities) ที่ตีพิมพ์ในสูจิบัตรการแสดงครั้งนี้ว่า "ม.จ.การวิก จักรพันธุ์ เป็นผู้มีชื่อทางด้านงานจิตรกรรมสีน้ำอันวิจิตร มีอุปนิสัยพิเศษในศิลปะประเภทนี้ ภาพทิวทัศน์ต่าง ๆ นั้น ใช้พู่กันป้ายสองสามครั้งก็

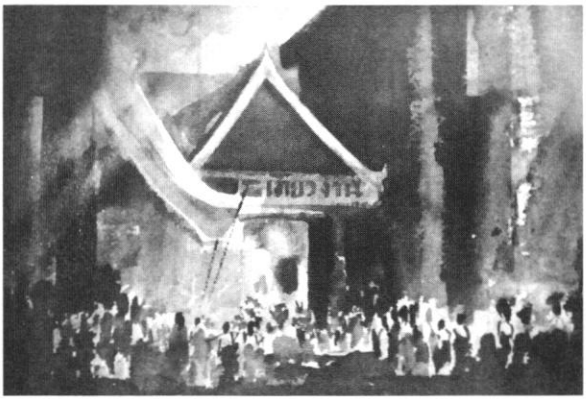

ภาพประกอบที่ ๒๐ *ภาพ "ดอกไม้ลายไทย"*
(ที่มาของภาพ : สูจิบัตรการแสดงศิลปกรรมแห่งชาติ ครั้งที่ ๑๑ พ.ศ. ๒๕๐๓)

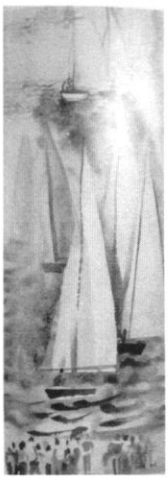

ภาพประกอบที่ ๒๑–๒๒ *ภาพ "แข่งเรือใบ" (ซ้าย) และ ภาพ "ภูเขาทอง"*
(ที่มาของภาพ : หนังสือจิตรกรไทยสมัครเล่นผู้ควรแก่การยกย่อง, ๒๕๓๙)

สำเร็จ ภาพงานวัด (ดอกไม้ลายไทย) นั้นจะเห็นได้ว่า ม.จ.การวิก เขียนรูปคนขนาดเล็กโดยวิธีใช้สีแต้มเป็นจุด ๆ อย่างฉลาด" (ศิลป พีระศรี. ๒๕๐๓ : ๗) ขณะที่ในการแสดงศิลปกรรมแห่งชาติ ครั้งที่ ๑๒ ประจำปี พ.ศ. ๒๕๐๔ หม่อมเจ้าการวิกทรงส่งผลงานเข้าร่วมประกวด ๑ ชิ้น คือภาพชื่อ "กังหัน" ได้รับคัดเลือกให้ร่วมแสดงในนิทรรศการ

นอกจากผลงานที่ส่งเข้าร่วมประกวดและร่วมแสดงในการแสดงศิลปกรรมแห่งชาติแล้ว หม่อมเจ้าการวิกยังทรงสร้างสรรค์ผลงานจิตรกรรมทั้งสีน้ำและงานวาดเส้นอย่างต่อเนื่อง ภาพจำนวนหนึ่งที่เคยถูกเผยแพร่ในหนังสือ "จิตรกรไทยสมัครเล่นผู้ควรแก่การยกย่อง" เป็นเครื่องสะท้อนได้อย่างดี ไม่ว่าจะเป็นภาพหนีฝน, ภูเขาทอง, งานภูเขาทอง, แป๊ดตากผ้า (๒๕๒๒), รื่นเริงที่บางพระ (๒๕๐๔), งานรื่นเริง (๒๕๐๑) รวมถึงภาพสำคัญอีกชิ้นหนึ่ง คือ "แข่งเรือใบ" (๒๕๐๘)

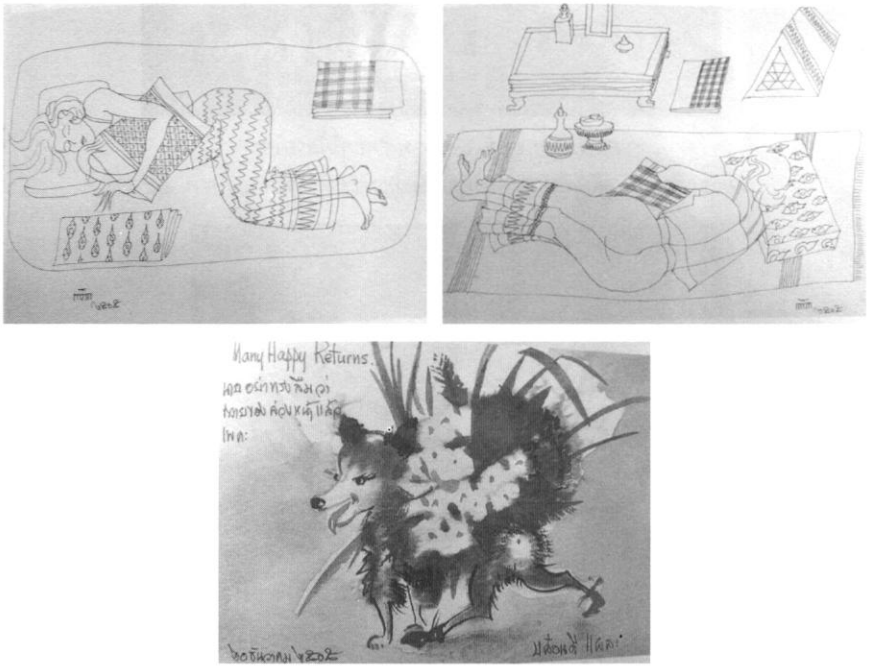

ภาพประกอบที่ ๒๓–๒๕

ภาพลายเส้น "หม่อมหลวงประอร จักรพันธุ์" (ซ้ายและขวาบน) ภาพล้อ "Brondy" (ล่าง)
(ที่มาของภาพ : หนังสือ อนุสรณ์ หม่อมเจ้าการวิก จักรพันธุ์, ๒๕๔๕)

ภาพนี้ทรงวาดภาพสีน้ำบันทึกบรรยากาศการแข่งขันเรือใบที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ รัชกาลที่ ๙ ทรงเข้าร่วมแข่งขันที่หัวหินด้วย ภาพทั้งหมดแสดงถึงความชำนาญด้านการใช้พู่กันระบายสีน้ำด้วยเทคนิคทั้งสีแห้งและสีเปียก ระบายด้วยความมั่นใจ หลายภาพโดดเด่นด้านการแสดงแสงเงา การจัดองค์ประกอบ และการถ่ายทอดทัศนียภาพเชิงเส้น (Linear Perspective) ด้วยการระบายสีให้มีน้ำหนักอ่อนหรือเข้มได้เป็นอย่างดี งานวาดเส้นนั้นมีจำนวนมากเช่นกัน ทรงวาดภาพ "หม่อมหลวงประอร จักรพันธุ์" ไว้ในช่วง พ.ศ. ๒๕๐๕ ด้วยลายเส้นที่แม่นยำ นอกจากนี้ยังทรงพักผ่อนพระอัธยาศัยด้วยการวาดภาพล้อด้วยลายเส้นผสมกับสีน้ำ ดังที่ปรากฏใน ภาพล้อ "คุณ Brondy" สุนัขที่ท่านและหม่อมเจ้าหญิงผ่องผัสมณีทรงเลี้ยงไว้ ภาพจิตรกรรมสีน้ำจำนวนไม่น้อยที่ทรงวาดได้ประทานเป็นที่ระลึกให้แก่หลานและญาติของท่านด้วย

ภาพจิตรกรรมสีน้ำของหม่อมเจ้าการวิกเป็นที่กล่าวขานกันตั้งแต่ในการแสดงศิลปกรรมแห่งชาติ นอกจากศาสตราจารย์ศิลป พีระศรี แล้ว ผู้ที่สนับสนุนผลงานของท่านด้วยการซื้อไปสะสมไว้เป็นจำนวนมาก คนสำคัญคือ วิชัย ทองวานิช[๙] วิชัยกล่าวถึงผลงานจิตรกรรมสีน้ำของหม่อมเจ้าการวิกไว้ว่า

> *...งานเขียนภาพสีน้ำของท่านนั้น เป็นภาพ 'สีน้ำที่มีน้ำหนัก' เป็นการเขียนอย่างรวดเร็ว แม่นยำ มีความพอดีในการให้จังหวะ น้ำหนักสี และการจัดองค์ประกอบที่เหมาะสม ภาพที่ทรงเขียนเกี่ยวกับเมืองไทยมักเป็นภาพที่แสดงสภาพความเป็นอยู่และวัฒนธรรมแบบไทย ๆ ทรงใช้กระดาษปอนด์อย่างหนาและดี ซึ่งสามารถเขียนได้ทั้งสองด้านโดยที่สีไม่ซึมทะลุอีกด้านหนึ่ง* (วิชัย ทองวานิช. ๒๕๔๕ : ๒๐๙)

วิชัย ทองวานิช ยังเล่าถึงเกร็ดในงานจิตรกรรมสีน้ำของหม่อมเจ้าการวิกไว้ครั้งหนึ่งอย่างน่าสนใจว่า

> *ครั้งหนึ่งข้าพเจ้าซื้อภาพ 'งานรื่นเริงที่จันทบุรี ปี ๒๕๐๒' ไว้ ด้วยนิสัยที่ชอบเปลี่ยนกรอบใหม่ให้สวยงามกว่าและเหมาะสมกับงานจึงได้แกะกรอบเก่าออกและก็ต้องตะลึงด้วยความแปลกใจระคนดีใจ เนื่องจากด้านหลัง*

[๙] เจ้าของร้าน "ดิ โอลด์ ไทม์" ประกอบธุรกิจด้านจำหน่ายงานศิลปะ งานศิลปะโบราณ ของสะสมยุคโบราณ

> *ของภาพนี้ที่ปกติจะว่างเปล่า กลับมีภาพ 'ภูเขาทอง' ที่สวยงามไม่แพ้กันปรากฏอยู่ แสดงถึงความมี 'ไฟแรง' ของท่าน ที่เมื่อทรงต้องการเขียนรูปและหากระดาษไม่ได้ทันใจก็ทรงใช้วิธีกลับกระดาษที่มีภาพที่ทรงไว้แล้วแล้วเขียนภาพใหม่อีกภาพทันที เรื่องนี้นับเป็นโชคของข้าพเจ้าที่ซื้อภาพเดียวแต่ได้สอง ทำให้ต้องออกแบบกรอบให้ดูภาพได้ทั้งสองด้านและต้องทำที่แขวนแบบพิเศษ ที่แขวนได้ทั้งแนวตั้งและแนวนอนตามลักษณะรูปแบบของภาพที่ต่างกัน เพื่อแขวนดูและค่อยสลับเปลี่ยนทีละด้าน* (อ้างแล้ว. ๒๕๔๕ : ๒๐๙)

นอกจากวิชัย ทองวานิช จะสะสมภาพสีน้ำของหม่อมเจ้าการวิกแล้ว ยังสะสมภาพถ่ายฝีพระหัตถ์ของท่านไว้ด้วย ขณะที่ วิรุณ ตั้งเจริญ ยังให้ข้อมูลเกี่ยวกับผู้ที่ซื้อผลงานจิตรกรรมของท่านไว้ด้วยว่า "ในปี ๒๕๓๖ ศาสตราจารย์ ดร.ทัศเดช อรุณสมิทธิ์ ได้ขอซื้อผลงานสีน้ำของหม่อมเจ้าการวิก จักรพันธุ์ ชื่อ 'แว่วเสียงระฆัง' (Upon Hearing the Bell) ขนาด ๓๐ คูณ ๔๐ ซม. ซึ่งเขียนขึ้นในปี ๒๕๐๖ ด้วยราคา ๒ แสนบาท" (วิรุณ ตั้งเจริญ. ๒๕๔๗ : ๑๑)

จากที่กล่าวมานี้จะเห็นว่า หม่อมเจ้าการวิก จักรพันธุ์ ทรงเป็นจิตรกรสมัครเล่นที่ "จริงจัง" ด้วยเพราะทรงศึกษา เรียนรู้ ฝึกฝน ทดลอง และสร้างสรรค์ผลงานอย่างต่อเนื่อง เสมือนเป็นส่วนหนึ่งที่สำคัญของชีวิต ปวีณา มีสว่าง เคยสัมภาษณ์หม่อมเจ้าการวิกเกี่ยวกับความพึงใจในการวาดภาพของท่าน โดยกล่าวไว้ว่า

> *หม่อมเจ้าการวิกได้เคยเอ่ยถึงไว้ครั้งหนึ่งว่า ท่านวาดเพราะรักที่จะวาดและจะวาดเมื่อมีความต้องการที่จะวาด และเมื่อวาดแล้วก็อิ่มกับการวาดภาพนั้น พอใจกับภาพที่วาด เพราะรู้ว่าภาพที่เราวาดในครั้งนั้น จะไม่สามารถวาดได้อีกแล้ว หรืออาจต้องใช้เวลานานอีก "หลายล้านปี" จึงจะวาดภาพที่น่าประทับใจเช่นนี้ได้อีก เพียงเท่านี้ท่านก็พึงพอใจกับแนวทางการวาดภาพของตน ที่ท่านสามารถถ่ายทอดออกมาด้วยความสามารถและแรงบันดาลใจจากส่วนลึกของจิตใจ (Gust) ได้อย่างสมบูรณ์* (ปวีณา มีสว่าง. ๒๕๓๙ : ๑๓๘)

ความรักในการศึกษา งานจิตรกรรม และรักในงานศิลปะหลายประเภทของหม่อมเจ้าการวิกนี้เองส่งผลให้ท่านเป็นที่ยอมรับในวงการศิลปะ ทั้งในการแสดงศิลปกรรมแห่งชาติหรือนิทรรศการศิลปะของศิลปินนอกเวทีการประกวด ทั้งยังส่งผลให้ท่านทรงมีบทบาทในวงการศิลปะ นอกเหนือจากเป็นจิตรกรสมัครเล่นแล้ว ยังทรงเป็นองค์อุปถัมภ์สำคัญแก่วงการศิลปะสมัยใหม่ของไทยในช่วงเวลาหนึ่ง ดังจะกล่าวอธิบายถึงในหัวข้อต่อไป

หม่อมเจ้าการวิก จักรพันธุ์ กับบทบาทการอุปถัมภ์วงการศิลปะสมัยใหม่ไทย

ดังที่ได้กล่าวไว้ในหัวข้อที่ผ่านมาว่า ชนชั้นนำ โดยเฉพาะชั้นหม่อมเจ้าหลายองค์มีบทบาทอย่างมากในการแสดงศิลปกรรมแห่งชาติยุคศิลป พีระศรี ทั้งในฐานะคณะกรรมการอำนวยการจัดงาน คณะกรรมการตัดสิน และศิลปินที่ส่งผลงานเข้าร่วมประกวดหรือร่วมแสดง อาทิ หม่อมเจ้าสมัยเฉลิม กฤดากร หม่อมเจ้าหญิงพิไลยเลขา ดิศกุล หม่อมเจ้ายาใจ จิตรพงศ์ หม่อมเจ้าหญิงมารศรีสุขุมพันธุ์ บริพัตร หม่อมเจ้าศุภสวัสดิ์ วงสนิท สวัสดิวัตน์ ฯลฯ ในที่นี้ผู้เขียนวิเคราะห์ว่า การมีชนชั้นนำจำนวนมากมาเข้าร่วมแสดงบทบาทต่าง ๆ ที่กล่าวมาในเวทีนี้ ส่งผลให้การแสดงศิลปกรรมแห่งชาติมีความน่าเชื่อถือเป็นที่ยอมรับในสังคมวงกว้าง แม้ว่าในช่วงแรก ๆ ศาสตราจารย์ศิลป พีระศรี จะต้องเผชิญกับคำวิจารณ์มากมายจากประชาชนที่ไม่ค่อยเข้าใจแนวคิดหรือรูปลักษณะในผลงาน “สมัยใหม่” ตามอิทธิพลของศิลปะสมัยใหม่จากโลกตะวันตกจำนวนมากที่ได้รางวัลหรือจัดแสดงในเวทีนี้ นอกจากนี้ยังมีข้อเรียกร้องให้นำศิลปะแบบประเพณีที่ประชาชนคุ้นเคยมาจัดแสดงด้วย[๑๐]

หม่อมเจ้าการวิก จักรพันธุ์ เป็นหนึ่งในชนชั้นนำคนสำคัญในการแสดงศิลปกรรมแห่งชาติ เริ่มจากบทบาทจิตรกรสมัครเล่นที่แสดงท่าทีค่อนข้างไปในทาง “จริงจัง” ทรงมีความโดดเด่นด้านจิตรกรรมสีน้ำเป็นที่ประจักษ์ในวงการศิลปะและได้รางวัลอย่างต่อเนื่องดังที่ได้กล่าวไป นอกจากการแสดงศิลปกรรมแห่งชาติ หม่อมเจ้าการวิกยังทรงโปรด

---

[๑๐] ดูรายละเอียดประเด็นนี้เพิ่มเติมได้ใน ศิลป พีระศรี, “คิดกันคนละอย่าง,” ใน **สูจิบัตรการแสดงศิลปกรรมแห่งชาติ ครั้งที่ ๑๑** (กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, ๒๕๐๓), หน้า ๓–๙.

ไปเยี่ยมชมให้กำลังใจศิลปินรุ่นใหม่ที่จัดแสดงผลงานในหอศิลป์เอกชนอยู่เสมอ การที่ทรงได้รับการยอมรับจากวงการศิลปะเช่นนี้ ส่งผลให้ทรงดำรงตำแหน่งนายกสมาคม "ศิลปสมาคมระหว่างชาติแห่งประเทศไทย" (International Association of Art) ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๐๕–๒๕๒๐ หากย้อนกลับไปใน พ.ศ. ๒๔๙๖ สมาคมนี้ก่อตั้งขึ้นเป็นผลจากการที่ศาสตราจารย์ศิลป พีระศรี และศิลปินไทยส่วนหนึ่งเข้าร่วมเป็นสมาชิกของ International Association of Plastic Art (IAPA) องค์กรนี้อยู่ภายใต้การสนับสนุนขององค์การยูเนสโก (UNESCO) มีสำนักงานใหญ่อยู่กรุงปารีส ศาสตราจารย์ศิลป ผู้ดำรงตำแหน่งประธานของสมาคมขณะนั้นตั้งใจจะนำผลงานศิลปินไทยเข้าร่วมแสดงนิทรรศการในระดับนานาชาติและหวังว่าผลงานศิลปะจะได้รับการสนับสนุนจากรัฐบาลในการซื้อเพื่อตกแต่งอาคารสาธารณะหรือจัดสร้างสตูดิโอเพื่อสนับสนุนการทำงานของศิลปินที่ขาดแคลนทุนทรัพย์ (Apinan Poshyananda. 1992 : 59) ซึ่ง "สมาคมนี้ต่อมามีบทบาทสนับสนุนศิลปินไทยไปร่วมประชุมศิลปะในต่างประเทศและประสานให้ศิลปินไทยจากการแสดงศิลปกรรมแห่งชาติหลายคนได้ศึกษาต่อในสถาบันการศึกษาต่างประเทศด้วย" (สิทธิธรรม โรหิตะสุข. ๒๕๕๘ : ๑๕๖) การที่หม่อมเจ้าการวิกทรงเป็นนายกสมาคมนี้เป็นเวลาถึง ๑๕ ปี สะท้อนว่าทรงได้รับการยอมรับนับถือจากคนในวงการศิลปะ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในกลุ่มคณาจารย์และศิลปินจากมหาวิทยาลัยศิลปากร ซึ่งอาจถือได้ว่าเป็นรากฐานสำคัญของสมาคมนี้ และถึงแม้ว่าหม่อมเจ้าการวิกจะไม่ได้ดำรงตำแหน่งนายกสมาคมนี้แล้วก็ตาม แต่ปรากฏว่า "ในช่วง พ.ศ. ๒๕๒๐–๒๕๒๔ ทรงเป็น 'อุปนายกสมาคม' ขณะที่ช่วง พ.ศ. ๒๕๒๔–๒๕๔๕ ทรงเป็น 'กรรมการที่ปรึกษากิตติมศักดิ์' ของสมาคม" อีกด้วย (อ้างจาก, ม.ล.ศิริเฉลิม สวัสดิวัฒน์. ๒๕๔๕ : ๓๓)

นอกจาก "ศิลปสมาคมระหว่างชาติแห่งประเทศไทย" แล้ว ในช่วงหลังจากที่ศาสตราจารย์ศิลป พีระศรี ถึงแก่กรรมไปในวันที่ ๑๔ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๐๕ หม่อมเจ้าการวิกยังสานต่อเจตนารมณ์ของศาสตราจารย์ศิลป เนื่องจากทรงเป็นหนึ่งในคณะกรรมการผู้ร่วมก่อตั้ง "มูลนิธิหอศิลป พีระศรี" ที่ "จดทะเบียนจัดตั้งมูลนิธินี้และได้รับอนุญาตให้ตั้งเป็นมูลนิธิได้เมื่อวันที่ ๖ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๐๗" (ดำรง วงศ์อุปราช. ๒๕๒๗ : ๓๐) โดยมี ม.ร.ว.พันธุ์ทิพย์ บริพัตร เป็นประธานกรรมการ และมี ดร.ป่วย อึ้งภากรณ์ เป็นรองประธานกรรมการ คณะกรรมการมูลนิธิชุดนี้มีหน้าที่หาทุนเพื่อจัดสร้างหอศิลป์สมัยใหม่

ตามเจตนารมณ์ของศาสตราจารย์ศิลป์ให้สำเร็จ[๑๑] หลังจากมีการจัดกิจกรรมระดมทุนเพื่อสร้างหอศิลป พีระศรี และเดิมทีแผนการสร้างหอศิลป์ถูกวางขึ้นว่าจะจัดสร้างบริเวณ "สนามเสือป่า" ใน พ.ศ. ๒๕๐๘ หม่อมเจ้าการวิกในฐานะคณะกรรมการของมูลนิธิหอศิลป พีระศรี ยังได้ทรง "เข้าเฝ้าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและได้กราบบังคมทูลเรื่องราวเกี่ยวกับการดำเนินงานของมูลนิธิฯ นับตั้งแต่งานแสดงศิลปนานาชาติมาตามลำดับว่าได้คืบหน้ามาถึงขั้นที่กำลังจะปลูกสร้างหอ แต่ยังขาดที่ดินที่เหมาะสม คณะกรรมการดำเนินงานฯ ได้พิจารณาโดยรอบคอบแล้วเห็นว่าที่ดินในบริเวณสนามเสือป่า ซึ่งเป็นทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์นั้นเหมาะสมด้วยประการทั้งปวง จึงขอกราบบังคมทูลขอพระราชทานพระบรมราชานุญาตให้มูลนิธิฯ ปลูกสร้างหอศิลปภายในบริเวณดังกล่าว" (อ้างแล้ว. ๒๕๒๗ : ๓๑)

ต่อมาใน พ.ศ. ๒๕๐๙ หม่อมเจ้าการวิกยังได้ทรงเข้าเฝ้าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอีกครั้ง เพื่อ "ถวายแผนผังหุ่นจำลองของหอศิลปให้ทอดพระเนตร ซึ่งในครั้งนี้ พระองค์ทรงมีความสนพระทัยและมีพระราชดำรัสต่อตัวแทนของมูลนิธิฯ" (อ้างจาก, สิทธิธรรม โรหิตะสุข. ๒๕๖๐ : ๒๐๐) อย่างไรก็ตาม แม้ภายหลังหอศิลป พีระศรี จะไม่ได้จัดสร้างบริเวณสนามเสือป่า ด้วยเพราะปัญหาบางประการ และได้ย้ายมาจัดสร้างจนสำเร็จภายในบริเวณ "ศูนย์ศิลปเมฆพยับ" ซึ่งอยู่ภายใต้การอุปถัมภ์ของ "มูลนิธิจุมภฏ-พันธุ์ทิพย์" ในซอยอรรถการประสิทธิ์ เขตสาธร แต่กระนั้น ต้องยอมรับว่า หม่อมเจ้าการวิกได้ทรงทำหน้าที่เป็นส่วนหนึ่งในการขับเคลื่อนงานครั้งนี้อย่างเต็มความสามารถเพื่อให้ประเทศไทยมีหอศิลป์สมัยใหม่ทัดเทียมกับนานาประเทศ ที่สำคัญ ในวันทำพิธีเปิดหอศิลป พีระศรี ทางมูลนิธิฯ ยังได้รับเกียรติสูงสุดด้วยเพราะ "สมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินี ในรัชกาลที่ ๗" ได้เสด็จพระราชดำเนินมาทรงเป็นองค์ประธานเปิดหอศิลป พีระศรี ในวันที่ ๑๔ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๑๗ อันเป็นวันครบรอบ ๑๒ ปีแห่งการจากไปของศาสตราจารย์ศิลป พีระศรี ด้วย ผู้เขียนวิเคราะห์ว่า หม่อมเจ้าการวิกน่าจะทรงมีส่วนสำคัญในการกราบบังคมทูลเชิญสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรม

---

[๑๑] ผู้สนใจกระบวนการจัดตั้ง "หอศิลป พีระศรี" สามารถดูรายละเอียดเพิ่มเติมได้ใน, สิทธิธรรม โรหิตะสุข, "ความเคลื่อนไหวของหอศิลป์เอกชนและการซื้อขายงานศิลปะในกรุงเทพมหานคร ช่วง พ.ศ. ๒๕๑๐ ถึง พ.ศ. ๒๕๑๙" ใน **วารสารอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร** ปีที่ ๓๙ ฉบับที่ ๑ มกราคม–มิถุนายน (๒๕๖๐), หน้า ๑๙๕–๒๑๐.

ราชินี ในรัชกาลที่ ๗ มาเป็นองค์ประธานเปิดหอศิลป์ เนื่องจากท่านทรงถวายงานรับใช้พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๗ และสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณีพระบรมราชินี อย่างใกล้ชิดตลอดมา นอกจากนี้ในช่วง พ.ศ. ๒๕๐๕–๒๕๒๐ ขณะทรงเป็นนายกสมาคมศิลปสมาคมระหว่างชาติแห่งประเทศไทยยังได้ทรงดำรงตำแหน่ง "นายกสมาคมถ่ายภาพแห่งประเทศไทย" อีกด้วย (ม.ล.ศิริเฉลิม สวัสดิวัฒน์. ๒๕๔๕ : ๓๓)

ที่สำคัญตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๐๗ เป็นต้นมา หม่อมเจ้าการวิกยังทรงเริ่มมีบทบาทเป็นคณะกรรมการตัดสินผลงานในการแสดงศิลปกรรมแห่งชาติ โดยทำหน้าที่นี้ต่อเนื่องทุกปีจนถึง พ.ศ. ๒๕๒๓ บางปีทรงเป็นประธานคณะกรรมการตัดสินด้วย ดังเช่นใน พ.ศ. ๒๕๒๓, ๒๕๒๖ และ ๒๕๒๗ และ "มีบางปีเท่านั้นที่ทรงเว้นจากการทำหน้าที่กรรมการโดยเฉพาะช่วงที่การแสดงศิลปกรรมแห่งชาติโดนวิจารณ์เรื่องปัญหาความไม่ยุติธรรมจากการผูกขาดคณะกรรมการ เช่น การแสดงศิลปกรรมแห่งชาติ ครั้งที่ ๒๗ พ.ศ. ๒๕๒๔ เป็นต้น" (สิทธิธรรม โรหิตะสุข. ๒๕๕๘ : ๓๑๓) ทั้งนี้ต้องกล่าวว่า การเป็นคณะกรรมการตัดสินในการแสดงศิลปกรรมแห่งชาติในช่วงกลางทศวรรษ ๒๕๐๐ จนถึงต้นทศวรรษ ๒๕๑๐ นั้น ถือเป็นบทบาทสำคัญสำหรับวงการศิลปะไม่น้อย เนื่องจากช่วงเวลาดังกล่าวนั้น ประเทศไทยยังมิได้มีพื้นที่การแสดงผลงานศิลปะมากมายนัก หอศิลป์เอกชนจำนวนไม่มากเกิดขึ้นจากการรวมตัวของศิลปินหนุ่มที่ต้องการเสนอผลงานสร้างสรรค์แนวทางใหม่ ๆ แต่มักพบกับข้อจำกัดด้านเงินทุนและอุปสรรคในการบริหารจัดการให้กิจการตั้งอยู่ได้อย่างตลอดรอดฝั่ง ขณะที่แกลเลอรีเชิงพาณิชย์ซึ่งเน้นจำหน่ายผลงานเป็นหลักมักทุ่มความสนใจไปเฉพาะผลงานในแนวที่นักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศนิยมซื้อ อาทิ ภาพทิวทัศน์ชนบทที่สวยงาม ภาพตลาดน้ำ ภาพวัดหรือสถานที่ท่องเที่ยว ภาพพระพุทธรูป ฯลฯ การแสดงศิลปกรรมแห่งชาติจึงถือเป็นพื้นที่การแสดงผลงานศิลปะประจำปีที่สำคัญสำหรับนักศึกษาศิลปะ คณาจารย์ และศิลปินที่ต้องการใช้เป็นบันไดก้าวไปสู่การสั่งสมชื่อเสียงอันจะนำมาสู่โอกาสในการแสดงและจำหน่ายผลงานได้ในอนาคต คณะกรรมการตัดสินขณะนั้นจึงอาจกลายเป็นกลุ่มคนที่มีอำนาจในการชี้นำแนวทางของศิลปะตลอดจนมีส่วนคัดเลือกผลงานให้ได้รางวัลหรือได้ร่วมแสดงจนนำไปสู่การสร้างชื่อเสียงสร้างโอกาสให้แก่ศิลปินบางส่วนในวงการศิลปะด้วยไม่มากก็น้อย

นอกจากการแสดงศิลปกรรมแห่งชาติแล้ว หม่อมเจ้าการวิกยังทรงได้รับเชิญเป็นประธานและเป็นคณะกรรมการตัดสินผลงานในการประกวดศิลปกรรมของเอกชนอีกหลายเวทีตั้งแต่ช่วงปลายทศวรรษ ๒๕๑๐ เป็นต้นมา เริ่มต้นจาก "การประกวดจิตรกรรมบัวหลวง" ของ "ธนาคารกรุงเทพ" ย้อนหลังไปเฉพาะครั้งที่ ๑–๑๙ คือในระหว่าง พ.ศ. ๒๕๑๗ – พ.ศ. ๒๕๓๘ ทรงรับเป็นคณะกรรมการตัดสินต่อเนื่องทุกครั้ง ขณะที่ในช่วง พ.ศ. ๒๕๒๒ เมื่อ "ธนาคารกสิกรไทย" เริ่มต้นอุปถัมภ์จัดการประกวดศิลปกรรมร่วมสมัยของธนาคารกสิกรไทย โดยมีองค์กรร่วมจัดคือ "ศิลปสมาคมระหว่างชาติแห่งประเทศไทย" หม่อมเจ้าการวิกในฐานะที่ทรงเป็นนายกศิลปสมาคมฯ ยังรับเป็นประธานคณะกรรมการตัดสินของเวทีนี้อย่างต่อเนื่องตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๒๒ จนถึง พ.ศ. ๒๕๓๕ ด้วย นอกจากนี้ยังทรงรับเป็นประธานและคณะกรรมการตัดสินให้แก่การประกวดศิลปกรรมของภาคเอกชนและภาครัฐอีกหลายแห่ง อาทิ การประกวดศิลปกรรม ปตท. การประกวดศิลปกรรมนำสิ่งที่ดีสู่ชีวิตของบริษัทโตชิบา การประกวดจิตรกรรมร่วมสมัยพานาโซนิค การประกวดศิลปกรรมสวิง ฯลฯ ปฏิเสธมิได้ว่า "ด้วยเพราะเป็นบุคคลระดับสูงในสังคมที่ทุ่มเทด้านศิลปะอย่างจริงจัง ประกอบกับมีประสบการณ์เคยได้รางวัลในการแสดงศิลปกรรมแห่งชาติจนได้รับการยอมรับในแวดวงศิลปะวงกว้าง ส่งผลให้หม่อมเจ้าการวิกเป็นกรรมการตัดสินผลงานศิลปกรรมที่มีงานชุกหลายงานต่อปี" (อ้างแล้ว. ๒๕๕๘ : ๓๑๓)

จากที่กล่าวมาจะเห็นว่า หม่อมเจ้าการวิกทรงมีบทบาทในวงการศิลปะสมัยใหม่ของไทย ทั้งในด้านการสร้างสรรค์ คือ ทรงเป็นจิตรกรสมัครเล่นที่สร้างงาน โดยเฉพาะจิตรกรรมสีน้ำอย่างต่อเนื่องจนเป็นที่ยอมรับของคนในวงการศิลปะ และด้านการทรงเป็นองค์อุปถัมภ์วงการศิลปะ ไม่ว่าจะเป็นในฐานะของผู้บริหารสมาคมทางศิลปะที่ส่งเสริมบุคลากรวงการศิลปะด้านการศึกษาและการสร้างสรรค์ และในฐานะประธานและกรรมการตัดสินผลงานในเวทีการประกวดศิลปกรรมของรัฐและเอกชนหลายเวทีในช่วงตั้งแต่ทศวรรษ ๒๕๐๐ ถึงทศวรรษ ๒๕๓๐ ดังที่ได้กล่าวไป บทบาทของท่านเหล่านี้ ส่งผลให้ใน พ.ศ. ๒๕๓๐ ทรงได้รับการถวายปริญญาบัตรศิลปดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ สาขาจิตรกรรม จากมหาวิทยาลัยศิลปากร และใน พ.ศ. ๒๕๓๘ ทรงได้รับการถวายปริญญาบัตรศิลปะดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ สาขาศิลปกรรมศาสตร์ ทัศนศิลป์ จากมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

บทสรุป

หม่อมเจ้าการวิก จักรพันธุ์ คือชนชั้นนำที่มีความสำคัญต่อวงการศิลปะสมัยใหม่ของไทย ทั้งการเป็นจิตรกรสมัครเล่น และองค์อุปถัมภ์วงการศิลปะอย่างชัดเจนอีกท่านหนึ่ง แม้ว่าหม่อมเจ้าการวิกจะทรงได้ชื่อว่าเป็นจิตรกรสมัครเล่น แต่ในข้อเท็จจริงทรงทุ่มเทเวลาให้กับการศึกษาและสร้างสรรค์ศิลปะอย่างจริงจังต่อเนื่อง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ผลงานจิตรกรรมสีน้ำที่ถือเป็นแนวทางหลักในการสร้างงานมายาวนานจนได้ชื่อว่าเป็น จิตรกรสีน้ำที่มีความชำนาญการและมีผลงานโดดเด่นเป็นที่ประจักษ์ในวงการศิลปะและสังคมวงกว้าง จิตรกรรมสีน้ำของท่านส่วนใหญ่ถ่ายทอดภาพทิวทัศน์ (Landscape) ภาพทิวทัศน์ของเมือง (Cityscape) ภาพทิวทัศน์ทะเล (Seascape) ภาพบรรยากาศงานวัด งานรื่นเริง และภาพบุคคลในรูปแบบทั้งเหมือนจริงและตามแบบลัทธิศิลปะประทับใจ (Impressionism) โดยได้รับอิทธิพลในเชิงรูปแบบและกลวิธีการสร้างงานจากผลงานจิตรกรรมสีน้ำของ **"เซอร์ วิลเลียม รัสเซล ฟริ้นท์"** (Sir William Russell Flint) รวมถึงจิตรกรสีน้ำของตะวันตกอีกจำนวนไม่น้อย หม่อมเจ้าการวิกทรงผูกพันกับการสร้างงานจิตรกรรมอย่างมาก แม้แต่ในช่วงสงครามโลกครั้งที่ ๒ ที่ทรงอาสาสมัครเป็นนายทหารของกองทัพบกอังกฤษเพื่อทำภารกิจเพื่อชาติในฐานะของเสรีไทยสายอังกฤษด้วยยังทรงบันทึกภาพการซ้อมรบ การปฏิบัติงานในส่วนต่าง ๆ เท่าที่จะทำได้ด้วยภาพวาดลายเส้น กระทั่งหลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ เมื่อทรงกลับมาทำงานบริษัทเอกชนในประเทศไทย พร้อมกับทำหน้าที่ถวายการรับใช้สมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินี ในรัชกาลที่ ๗ ยังทรงทำงานจิตรกรรมสีน้ำอย่างสม่ำเสมอ กระทั่งได้รับการชักชวนให้นำผลงานส่งเข้าประกวดในการแสดงศิลปกรรมแห่งชาติจนได้รางวัลต่อเนื่องหลายปี ผลงานของท่านได้รับการยอมรับจากศาสตราจารย์ศิลป พีระศรี ตลอดจนคนในวงการศิลปะอย่างมาก การที่ทรงรักในการสร้างสรรค์งานศิลปะและมีผลงานโดดเด่นจนเป็นที่ยอมรับนั้น ได้นำสู่การทรงได้รับเชิญให้เป็นประธานและคณะกรรมการตัดสินผลงานศิลปะในการประกวดศิลปกรรมของรัฐและเอกชนหลายเวที อีกทั้งทรงมีบทบาททำหน้าที่เป็นผู้บริหารระดับสูงขององค์กร / สมาคมทางศิลปะ ทั้ง "ศิลปสมาคมระหว่างชาติแห่งประเทศไทย", "สมาคมถ่ายภาพแห่งประเทศไทย" และมูลนิธิหอศิลป พีระศรี ซึ่งบทบาทของท่านในองค์กรเหล่านี้ล้วนแล้วแต่เป็นการอุปถัมภ์สนับสนุนวงการศิลปะ บุคลากรของวงการศิลปะ และการสร้างงานศิลปะสมัยใหม่ของไทยให้มีความก้าวหน้า พัฒนาไปสู่สิ่งที่ดีขึ้น จนมิอาจ

ปฏิเสธได้ว่า ในช่วงตั้งแต่ทศวรรษ ๒๔๙๐ จนถึงทศวรรษ ๒๕๓๐ นั้น หม่อมเจ้าการวิก จักรพันธุ์ คือชนชั้นนำที่มีบทบาททั้งการสร้างสรรค์และการเป็นผู้อุปถัมภ์คนสำคัญอีกคนหนึ่งซึ่งผูกพันอยู่กับวงการศิลปะสมัยใหม่ของประเทศไทยอย่างแนบแน่น

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

ดำรง วงศ์อุปราช. "ความเป็นมาของหอศิลป พีระศรี," ใน **สูจิบัตรนิทรรศการมหกรรมศิลป พีระศรี,** ๓๐–๓๙. กรุงเทพฯ : มูลนิธิหอศิลป พีระศรี, ๒๕๒๗.

นรุตน์ (นามปากกา). **ใต้ร่มฉัตร หม่อมเจ้าการวิก จักรพันธุ์.** กรุงเทพฯ : แพรวสำนักพิมพ์, ๒๕๓๙.

มะลิฉัตร เอื้ออานันท์. **พจนานุกรมศัพท์ศิลปะ.** กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๕.

ปวีณา มีสว่าง. "หม่อมเจ้าการวิก จักรพันธุ์ ศิลปินในความสันโดษ," ใน **จิตรกรไทยสมัครเล่นผู้ควรแก่การยกย่อง,** ๑๓๐–๑๔๕. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์เมืองโบราณ.

ทศ พันธุมเสน. **กบฏกู้ชาติ.** กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ส่องศยาม, ๒๕๓๑.

วิรุณ ตั้งเจริญ. **ปัจเจกศิลปิน.** กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์อี แอนด์ ไอคิว, ๒๕๔๗.

วิชัย ทองวานิช. "ข้อเขียนรำลึกถึงหม่อมเจ้าการวิก จักรพันธุ์," ใน **อนุสรณ์ หม่อมเจ้าการวิก จักรพันธุ์.** กรุงเทพฯ : หนังสืออนุสรณ์เนื่องในพิธีพระราชทานเพลิงศพ ณ เมรุหลวงหน้าพลับพลาอิศริยาภรณ์ วัดเทพศิรินทราวาส วันจันทร์ที่ ๑ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๔๕.

สิทธิธรรม โรหิตะสุข. **ประวัติศาสตร์การประกวดศิลปกรรมในประเทศไทย ตั้งแต่ทศวรรษ ๒๔๘๐ ถึงทศวรรษ ๒๕๓๐.** วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์. กรุงเทพฯ : คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๗.

สิทธิธรรม โรหิตะสุข. "หม่อมเจ้าหญิงพิไลยเลขา ดิศกุล กับศิลปะสมัยใหม่ในประเทศ

ไทย," ใน **วารสารอักษรศาสตร์** ปีที่ ๔๕ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-มิถุนายน. ๒๕๕๙) : ๒๔๕-๒๘๘.

สิทธิธรรม โรหิตะสุข. "ความเคลื่อนไหวของหอศิลป์เอกชนและการซื้อขายงานศิลปะในกรุงเทพมหานคร ช่วง พ.ศ. ๒๕๑๐ ถึง พ.ศ. ๒๕๑๙" ใน **วารสารอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร** ปีที่ ๓๙ ฉบับที่ ๑ มกราคม-มิถุนายน (๒๕๖๐) : ๑๙๕-๒๑๐.

สิทธิธรรม โรหิตะสุข. "สถาปนิกเลือดน้ำเงินกับศิลปะสมัยใหม่ในประเทศไทย : แนวคิดและบทบาทของสถาปนิกชั้นหม่อมเจ้า" ใน **เปิดโลกสุนทรีย์ในวิถีมนุษยศาสตร์,** ๒๒-๓๗. เอกสารประกอบการประชุมวิชาการระดับชาติ เวทีวิจัยมนุษยศาสตร์ไทยครั้งที่ ๑๑. (กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, ๒๕๖๐).

ศิริเฉลิม สวัสดิวัฒน์, ม.ล. (บรรณาธิการ). **อนุสรณ์ หม่อมเจ้าการวิก จักรพันธุ์.** กรุงเทพฯ : หนังสืออนุสรณ์เนื่องในพิธีพระราชทานเพลิงศพ ณ เมรุหลวงหน้าพลับพลาอิศริยาภรณ์ วัดเทพศิรินทราวาส วันจันทร์ที่ ๑ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๔๕.

ศิลป พีระศรี. "คิดกันคนละอย่าง," ใน **สูจิบัตรการแสดงศิลปกรรมแห่งชาติ ครั้งที่ ๑๑,** ๓-๙. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, ๒๕๐๓.

สูจิบัตรประกอบนิทรรศการ

สูจิบัตรการแสดงศิลปกรรมแห่งชาติ ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, ๒๔๙๓.

สูจิบัตรการแสดงศิลปกรรมแห่งชาติ ครั้งที่ ๖. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, ๒๔๙๘.

สูจิบัตรการแสดงศิลปกรรมแห่งชาติ ครั้งที่ ๘. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, ๒๕๐๐.

สูจิบัตรการแสดงศิลปกรรมแห่งชาติ ครั้งที่ ๙. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, ๒๕๐๑.

สูจิบัตรการแสดงศิลปกรรมแห่งชาติ ครั้งที่ ๑๐. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, ๒๕๐๒.

สูจิบัตรการแสดงศิลปกรรมแห่งชาติ ครั้งที่ ๑๑. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, ๒๕๐๓.

สูจิบัตรการแสดงศิลปกรรมแห่งชาติ ครั้งที่ ๑๒. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, ๒๕๐๔.

ภาษาอังกฤษ

Poshyananda, Apinan. **Modern Art in Thailand : Nineteenth and Twentieth Centuries.** Singapore : Oxford University Press, 1992.